

PANEGYRICUS ^{24.}
DE
AUGUSTANAE
CONFESSIOIS
TRIUMPHIS

IN
ALMA EBERHARDINA

Quum ea
SERENISSIMO ac INDULGENTISSIMO
NUTRICIO SUO

DOMINO

EBERHARDO
LUDOUICO

POTENTISSIMO WURTEMB. DUCE

pia praeunte mandata

ad secularia oblatae ante CC. hosce annos A. C. sacra
sollemni cultu obeunda se se religiose adcingeret

A. M. AE. clbcccxxx. D. xxxI. M. Iunii

nomine publico recitatus

à

IO. MICHAELE HALLWACHSIO

Historiar. Eloq. ac Poës. P. P. O.

ac postea

Eiusdem Anni M. Augusto sub disputatoriam incudem vocatus

à

LAUREAE SECUNDAE CANDIDATIS.

TUBINGAE, Litteris FRANKIANIS.

54.

VIR PERILLUSTRIS ATQUE EXCELLENTISSIME
DN. CHRISTOPHORE PETRE
L. B. de FORSTNER

SERENISSIMI DUCIS NOSTRI CONSILIARIE
INTIME
SUPREMI APUD NOS PROUOCATIONUM TRIBU-
NALIS PRAESES
ILLUSTRIS COLLEGII EPHORE
IDEMQUE DIOECESIS TUBINGENSIS SATRAPA
AUITIS DECORIBUS MERITORUM AMPLITUDINE AC VIR-
TUTUM SPLENDORE DUDUM CELE-
BRATISSIME

DOMINE PER QUAM GRATIOSE:

ALMAE ITEM EBERHARDINAE HUIUS
MAGNIFICE DOMINE RECTOR
REUERENDISSIME DN. CANCELLARIE

V I R I

SUMME REUERENDI CONSULTISSIMI EXPERIENTISSIMI
AMPLISSIMI ATQUE EXCELLENTISSIMI

PATRES PATRONI FAUTORES
COLLEGAE

OBSERUANter OMNES COLENDI:
TUQUE

AUDITORUM GENEROSORUM VENERABILIVM
NOBILIVM EXIMIORVM
CORONA LECTISSIMA.

Am pullatur LUDOVICUS MAIMBURGIUS, ce-
lebris, nec ineptus ille, * nec falsus ubi-
que

*** Varius de cetero in omni fere vita ipse, variorum quo-**
que,

que *Commentariorum de Lutheranism* scriptor, fumos vendit ac palpum incautis obducere Lectoribus adlaborat, quum Historiae de celebratis *Augustae*, sub decantatorum initia Comitiorum, in Eucharistiae honorem pompis, praesente quidem insigni principum & Theologorum corona *Protestantium*, subiungere non veretur: *Hic fuit Iesu Christi triumphus Augustae, inspectantibus Lutheranis, actus.* ** Fallit certe Iesuita heic incautius, atque illum decet, qui ad obducendos decipiendosque callide Lectores alias ita est compositus, vt non e multis vnus. Aut enim *Christus*, qui ceteroquin semper ex arena superior discescit, tum plane non vicit, aut, si vicit, de *Lutheranorum* hostibus triumphauit. Triumpho de *principibus*, qui frequentes tum *Augustae* fue-

que, eorumdemque nonnumquam paullo acerbiorum, pila fatorum. Vid NATHANAELEM SOTUELIUM, qui PETRI RIBADENEIRAE, PHILIPPI ALEGAMBII, operas continuauit, in *Biblioth. Script. S. I. f. 567.* P. BAYLE *Memoire du tems* A. 1687, M. Sept. VII. LUDOU. SEKENDORFIUM *Comment. de Lutheranism* L. I. S. II. §. II. Add. II. Add. S. Reu. D. D. WEISMANNUS nostras in *Hist. E. Tom. I. in Notit. Aut. p. 63. & Tom. II. p. 383. sq.* PETR. IURIAEUS & ELIAS PANIUS, aliique ibidem laudati.

** Ce fut là le triomphe de Iesus-Christ dans Ausbourg à la veüe des Lutheriens. L. c. Liure II. p. 180.

fuerunt, *Protestantibus* locus plane fuit nullus: non enim eo illi consilio *Augustam* confluxerunt, ut bellum *Iesu Christo* indicerent; sed, ut cum *Christo* potius, contra hostes ipsius facerent, sub eiusque signis vincerent. Consequitur igitur, ut, si *Christus* eo tempore vicit *Augustae*; vicit autem gloriose; non de *Protestantibus*, ab eius, qui steterunt partibus, sed de *Romanensibus*, *Iesu Christo* inclementius vim inferentibus, triumphauerit. Verum enim vero, forte non tam de *Christo*, quam de *Christi Vicario*, pontifice, cum ad seclis, intelligendus *MAIMBURGIUS* est: uti, quae pontifex agit, *Christo* alias quoque adscribuntur; & in veteris aevi diplomatibus observatur, quod non pontifici, vel sacri Ordinis hominibus, munera dicantur oblata, sed *S. Petro*, aliisque, quos passim comminiscuntur, Sanctis; sancti *Petri* altari commemorantur impositae claves urbium donatarum, oblatorum chartae praediorum, & quae id genus sunt alia. Ast, & sic oleas veritatis migrat *MAIMBURGIUS*: ne pontifex quidem & magni, qui latus *Carolo* clauferunt, auresque verberarunt, Antistites, vicerunt; sed succubuerunt potius, nec, ut *Protestantium* principes agmen sacrum, Eucharistiam sollemni adparatu comitaturum, augerent, nec, ut in hosce propterea acrius exardescerent.

ardesceret animaduverteretque *Carolus*, impetran-
tes. Triumphauerit igitur tum *Christus*, oportet,
sed ita, quae *SEKENDORFII* concepta sunt
verba: *ut verus triumphi honor, coram Deo &*
sanctis eius, Principibus Protestantibus, numero
paucis & potentia modicis, tribui debeat, qui
tremenda illa Caesaris Maiestate, & tot, quae
circumstabant, periculorum metu terreri se non
sunt passi, ut contra conscientiam suam aliquid fa-
cerent. Hos certe *Catones*, solitarios licet tunc
& tristes, sed diuinae virtutis dotibus illustres,
eorumque triumphum, praestat sequi aut lau-
dare, quam amburbialem illam pompam,
aut ter Capitolia curru

Scandere Pompeii.

Triumphauit certe *Christus* de pessimis in *Prote-*
stantes consultoribus; triumphauit de inuictissi-
mo Imperatore, *Carolo*; triumphauit de pri-
mi ordinis Antistitibus, qui veritati, nemine
opinante, victas dederunt ac, ringentibus con-
tribulibus antiquis, in publica panegyri elogia
hederasque suspenderunt, quin, castris *Romanen-*
sium relictis, restaurata meliorum sacrorum si-
gna vltro sunt confectati; *** triumphauit, ut sin-
gulo-

*** Vid. *inferius* p. 44, 45. sqq. Add. *IO. SAUBERTUS de M.*
A. C. p. 84. p. 167. sq. p. 173. Ven. Vir, *D. ERNEST.*
SAL. CYPRIANUS in Hist. Aug. Confess. cap. Ix. p. 97.

gulorum iam non ineamus numerum , de capitalibus veritatis diuinae hostibus , de praeiudicatis male doctorum opinionibus , de vaserri-
 mis fraudum & mendaciorum conditoribus ad
 vnum omnibus , ac , delusis oppresisque ho-
 stilibus tot coniuratorum molitionibus , tam
 praeclarum veritatis Evangelicae Promachis
 primipilaribus & praeconibus imperterritis in-
 dulsit triumphum , vt iam , ex angustis carceri-
 bus eluctata , *Augustae* augustissimis coram
 Principibus exponi libere , atque pulcerrima eius
 Epitome decantari , ac non perituro monu-
 mento tradi potuerit. O pulcerrimum trium-
 phum ! Triumphum , quo *Roma* numquam vi-
 dit praestantio rem ! Triumphum omniae uo me-
 morabilem ! Sed o felices quoque , terque qua-
 terque beatos nos , qui hancce viuendo adtigi-
 mus aetatem , qua *secularis* tanti triumphi *festi-
 uitas* refricatur , qua lapsa illa tempora memo-
 ria remetimur , qua reportata in *Comitiis Augu-
 stanis* ab Evangelicae veritatis hostibus illustris vi-
 ctoria pia grataque recolitur mente. Agite , *Au-
 ditores Venerandi* , suoque quisque titulo compellandi ,
 agite , in partes veniamus gaudii , quo vniuersus
 iam orbis *Lutheranus* exultat , tripudiat , trium-
 phat ; in partes veniamus pietatis , quam gra-
 ta,

ta, quam laeta Deo testabitur *Protestantium* Ecclesia omnis. Poscit hoc a nobis pietas, expectat Ecclesia, postulat SERENISSIMI PRINCIPIS, DOMINI AC NUTRICI *nostri indulgentissimi*, voluntas, me exemplum *Vobis* praeire iussit *Venerandus* EBERHARDINAE *nostrae Senatus*. Cuius quum ego iam interpretem agere instituo, de re, quae omnium iam in animis ac ore est, de *Confessione Augustana*, seu potius, de *triumphis Augustanae Confessionis*, quos, ut nata, ut in lucem producta, ut publica auctoritate donata est, de hostibus suis, iuvante Christo, egit, de provida inter haec Dei cura, in illa concinnanda, tuenda, prouehenda, verba ad *Vos* facere in animum induxi meum. Quod licet a munere, quo inter *Vos* utcunque defungor, alienum non sit; vellem tamen, doctiori ex *Vobis*, *Patres Conscripti*, & facundiori, quod cadit, praeter me, in omnes, fuisse demandatum. Ast, id ut neque mihi, data opera etiam in re tam graui nec phalerata nec cerusata vfuro dictione, nec lumina ambitiosae orationis multa conquisituro, neque *Vobis* in fraudem cedat, penes *Vos*, Venerandi Auditores, ipsos est: si beneuolentia scilicet & fauore *Vestro*, quod maiorem in modum a *Vobis* contendo, suppleueritis, quod meis negatum est viribus.

Quemad-

L. P. S.

Uemadmodum HUGO GROTIUS, vbi in persuadenda Christianae Religionis veritate totus est, haut praeter rem *diuturnam* eius *continuationem* & late diffusam *propagationem* eo nomine in memoriam reuocandam vrgendamque censet, quum (a) ita rationes subducit, pronunciatque: quum illa Religionis Christianae tam diuturna *continuatio*, & tam late diffusa *propagatio* ad nullam humanam efficaciam referri possit: sequitur, vt tribuenda sit miraculis, aut, si quis miraculis neget id factum, hoc ipsum, quod sine miraculo tale quid tantas acceperit vires, maius habendum est omni miraculo: ita Principes sacrarum litterarum interpretes, quum diuinorum Religionis Christianae fontium, sanctissimorum sapientissimi Numinis oraculorum, inconcusam veritatem, ortumque diuinum, ex instituto eunt demonstratum, idem argumen-

A tum

a) De Veritate Relig. Christ. Libr. II. §. xxIII. p. m. 196.

tum (b) eam in rem iure meritoque laudant; non posse non diuinarum classe rerum censi librum, adseuerantes, qui immanes irreligiosissima-

b) Eo etiam pertinet decantatum istud *Gamalielis*, magni illius Hilleliani nepotis, vid. Io. Buxtorfius de *Abbreviaturis Hebraicis* p. m. 173. sq. D. Pauli Praeceptoris, vid. Io. Mollerus in *Homonymoscopia*, p. 201, 202. moderatum consilium; qui, vbi Collegas suos acerbiora in Apostolos, Iesum cruci adfixum, seu verum Mesiam & salutis aeternae Restauratorem, publicis commentationibus adserentes ac diuinitus iam ex carcere liberatos, statuere velle, sensit, in medium adductis exemplis, *Theudae & Iudae Galilaei*, domesticis, quibus compertum fuerit, nouarum rerum molitiones, ex humano adfectu & consilio profectas, minime perdurasse, sed auctoribus potius & complicibus infeliciter admodum cecidisse, graui hacce admonitione istos compellauit: *Nunc quoque vobis suadeo, vt vobis ab his hominibus temperetis, eosque missos faciatis. Si enim ab hominibus est hoc consilium atque opus, abolebitur; sin à Deo est, id abolere non potestis, ne forte cum Deo pugnare comperiamini.* In Commentariis de rebus ab Apostolis gestis Cap. V, commate 38, 39. Mentem consulentis ita in medium Gamalielis, vsumque consilii, pluribus examinauit praestantissimus olim Ienensium Theologus, Io. GULLIELMUS BAIERUS, in *Decade Disputationum Theologicarum Ienensium*, vbi Ilda est, de *Consilio Gamalielis*. Interim, & Diui LUTHERI calculum illud tulisse, constat. Is enim, quum in famosissimis Wormatiensibus Comitibus A. 1529, ab Archiepiscopo Treuirensi compellere,

fimarum mentium & implacabilium hostium
 furias, tot infidiosas Harpyias & malo genio acto-
 rum corruptorum manus, dirissimam interne-
 cinarum flammaram saeuitiem, nullo non tem-
 pore expertus sit, sed, diuino prorsus munere,
 illa tamen omnia, intemeratus semper atque in-
 teger, aliis oppido multis, quos nemo non in
 deliciis habuit, & quauis dignos cura iudicauit,
 iuxta ipsum intercidentibus, penitusque pereun-
 tibus, euaserit, eluseritque. Adpellaremus, lo-
 quentesque faceremus quosdam saltim eorum,
 qui in exornando isto argumento suam egregie
 posuerunt operam, nisi heic alienum nimis a no-

A 2

stro

tur, vt, quibus iudicaret mediis, exortas de religione
 lites componi posse, apertè profiteretur, panderetque,
 id promsit continuo responsi: meliora non esse reme-
 dia, quam de quibus *Gamaliel* Actorum V dixisset, te-
 ste *Luca*: si consilium aut opus hoc ex hominibus est,
 dissoluetur; si vero ex Deo est, dissoluere non poteritis:
 Hoc posse *Cæsarem* & Imperii Ordines scribere ad pon-
 tificem Romanum; se certo scire, si hoc suum propo-
 situm ex Deo non sit, intra triennium, immo bien-
 nium, sua sponte periturum. Vid. Tom. II. *Ienens. Latin.*
 f. 440. Tom. I. *Altenburg.* f. 725, f. 735. Tom. III.
 f. 695. a. Add. *VITVS LUDOUIGVS SEKENDORFIUS, Com-*
mentar. de Lutheranism. Libr. I. sect. XLII. §. xcvi. Ad-
 dit. I. f. 157.

stro id esset instituto, certisque liceret confidere, in his non temere esse hospitem, nisi, qui vel de Religione Christiana, vel de existentia Dei, vel de S. Sacra, vel de sacri Codicis libris, eruditorum monumenta virorum ne à limine quidem salutavit umquam. Nemo vero probus, rerumque vel tantillum peritus, vitio nobis vertet, si nostratis Ecclesiae Symbolo, AUGUSTANAE, quam vocamus vulgo, CONFESSIONI, quae omnium iam in animis, oculis ac ore est, quotquot eius ante ducentos hosce annos conflatae, lucique publicae oblatae, memoriam, nunc in primis pro eo, ac par est, laeta grataque in Deum mente, recolunt, eodem ex fonte eximiam accedere existimationem ac ad fundi auctoritatem, contenderimus. Quamvis enim cunctorum illa animos mirifice sibi conciliet, ac piorum omnium venerationem, cultumque, ac observantiam, mereatur, quum admirabili compendio, sincerissima puritate, gravitate mascula, diuinarum doctrinarum summam ex limpidissimis fontibus luculenter pariter, ac integerrime, exponit; adversas istis sententias modeste, at graviter etiam, ac non, nisi petitis ex diuinorum edictorum & castae antiquitatis adparatu armis, refellit, iugulat, conficit; quum ad supremi Numinis gloriam

riam & declaratam litteris suis voluntatem, ad veram Ecclesiae pacem, ad castigatorem morum studium, in solidum refert omnia, in vniuersalem (c) ideo meliorum coetuum tesferam dudum recepta, ac communi omnium bonorum iudicio primas, (d) reliquos inter Libellos, quos

A 3

voca-

- c) De *particularibus* Ecclesiarum nostratum Libris Symbolicis, Corpore Doctrinae Philippico, Saxonico, Thuringico, Pomeranico, Prutenico, Iulio, Vid. litteratissimi Theologi, Io. ANDREAE SCHMIDII peculiare schediasma, clolcccvi. Helmestadii editum; de Noribergensis Ecclesiae libris Normalibus A. clolccxlvi. curante IOANNE SAUBERTO vulgatis, de Confessione item Wurtembergica, aliisque id genus tesferis, conf. Io. FRANCISCUS BUDDEUS in *Isagoge Historico-Theologica* in Theologiam vniuersam, singulasque eius partes, Libr. poster. C. II. §. viii. p. 493. sqq. Add. Io. QUOD VULT DEUSBURGER in Praef. ad *Confessionem Doctrinae Sax. Ecclesiarum, scriptam A. M. DLI, ut synodo Tridentinae exhiberetur.*
- d) Inter Libros Symbolicos Ecclesiae Lutheranae praecipuo loco legitur post, tria Ecclesiae Symbola, Apostolicum Nicaenum atque Athanasianum: neque in Germania tantum repetita in corpore Iulio, In repetitione Corporis Prutenici, in norma Doctrinae Norimbergensi; sed etiam extra Germaniam: vt in Suecia receptam A. clolxxxvii notat IOANNES BAAZIUS in *Inuentario Historiae Ecclesiasticae Suecorum*, & sollemniter ab omnibus regni Ordinibus A. clolccxiii. Vid. IOANNES LOCCENIUS in *Antiquitatibus Sueco-Gothicis*, p. 17. Venerandus Vir, IOANNES ALBERTUS FABRICIUS, in *Centifolio Lutherano*, cap. LV. n. 4, p. 112.

vocamus, Symbolicos tenere iussa; reuerentius tamen eam exosculantur, constantius amplectuntur, sequunturque lubentius, ac de diuinis eius doctrinis eo minus vllam sibi vnumquam obrepere patiuntur dubitationem, qui sollicitius praeter ea expendunt, quanto semper opere curae illa cordique fuerit praepotenti Numini; qui funestas inter hostium minas, molitiones & insidias, singularem sanctioris Spiritus opem (e) eius conditoribus clementissime indulgente DEO, nata, per varios casus, per tot discrimina rerum in lucem eluctata, vatiniana inter odia, diras inter cauillationes, truculentas inter vellationes libertatem publicamque nacta auctoritatem & per tot Prouincias, regna, immo Europaeum vltra orbem propagata fuerit. Ex quo nimirum *Martinus Lutherus*, diuino adflatu percul.

e) De industria haec ita expressimus: nec enim litibus nostra aetate ab summis viris magno animorum motu agitata misceri, volupe est. Conf. quae MYLIUS, GESSNERUS, HUTTERUS, HANNEKENIUS, IO. DEUTSCHMANNUS, SAMUEL SCHELGUIGIUS, GOTTLIEB WERNSDORFIUS, IOANNES FECHTIUS, PHILIPPUS IACOBUS SPENERUS, GODOFREDUS ARNOLDUS, IOACHIMUS LANGIUS, CHRISTIANUS THOMASIVS, aliique, de auctoritate ac diuinitate LL. Symbolicorum passim disputarunt.

cultus, miraue excelsi animi magnitudine ac eruditionis sacrae praestantia excellentissimus, plurimorum votis diu multumque flagrantissime expetita sacrorū repurgationi lacertos felici fidere cominodasset, diuinas doctrinas, quae neglectu ac obliuione sepultae hactenus fuerant, in scenam reproductis, quae recens vero adsutae laciniae, pia manu resectis, pristino nitori suo ac grauitati restituere (f) adgressus fuisset: vniuersus,

f) Witebergae sc. *Lutherus*, occasione Disputationis de Indulgentiis, a *Tecelio*, impudente Sycophanta, oppugnatae, hactenus doctrinam de vera poenitentia; de remissione peccatorum, gratis propter Filium Dei donata, & FIDE amplectenda; de tuto portu & firma consolatione mentis, sensu irae Dei contritae ac terrefactae, non ad satisfactiones proprias vel merita monachorum, sed ad Filium Dei, Agnum tollentem peccata mundi, deducendae; de discrimine legis & Euangelii, promissionum legis & promissionis euangelicae; Iustitiae spiritualis & politicae: Legum diuinarum & humanarum: Bonorum operum a Deo mandatorum, & traditionum humanarum; de veris consolationibus in cruce; de vero usu Coenae Domini, & aliorum sacramentorum; de voris &c. illustrauerat, & errores ac prophanationes Coenae Domini, in venditione & adplicatione pro aliis, ceterosque abusus multiplices, sola voce doctrinae & scriptis, nullo adhuc ritu publico in templis, ante Conuentum Wormatiensem a se mutato, taxarat &c. DAVIDES CHYTRAEUS *Chron. Sax. L. XX. f. m. 280.*

sus, qui Christum colit, orbis maiorem in modum commotus, atque contraria in studia, diuersasque scissus in partes est, toto aliis pectore, manibus pedibusque, adplaudentibus, Magni ausa Viri laeto probantibus calculo, doctrinas, ex diuinarum latifundiis pandectarum sincere haustas, emendatioresque sacrorum rationes, auidissime excipientibus, impense celebrantibus, strenue tuentibus; aliis ex aduerso ad ista omnia cum multa indignatione ringentibus, toruum spectantibus, triste spirantibus, pro antiquis, iisque tantopere deamatis, tamque adprime commodis ac vtilibus aris & focis coelum terramque commouentibus. Cuius posterioris factionis dux, fax & tuba quum Romanus Archiflamen, suum maxime peti latus, suum periclitari fastigium, suarum rerum in discrimen adduci arcem, ratus, in primis fuisset: omnem is mouit lapidem, vt totius Europae, Imperatoris praesertim & Principum Germanorum, vt odia Luthe-
ro conflaret, (g) ita fauorem sibi atque praesidium

g) Vid. ABRAHAMUS SCULTETUS in *Annalibus Evangelii Renouati*, apud HERMANN. V. DER HARDT in *Hist. Litt. Reform.* T. V. f. 35. sqq. Vbi & succincte enarrat, vti A. 1522, *Adrianus*, Pontifex Romanus, Principes Im-

fidium conciliaret suis. Non vnus eodem con-
 filio largis promissis conductus, certaeque spe
 gloriae, & mercedis amplae illicio, protrusus in
 arenam ex primipilaribus commilitibus fuit;
 illico pars stringere calamum, pars suadere gladi-
 um; pars atro notare carbone, conuiciis pro-
 scindere, omnium ludibrio exponere *Lutherum*;
 pars cum eodem iam blanditiis, iam minis age-
 re, iam rationes disputando conferre; pars an-
 tiquam doctrinam, veterem morem, frequen-
 tatos hactenus ritus laudare, vindicare, tueri;
 B pars

perii, Norimbergae conuentum celebrantes, aliosque
 aduersus *Lutherum* incenderit; Principes ibidem Edicta
 contra *Lutherum* euderint; quae *Ferdinandus*, Austriae
 Dux, *Henricus Iunior*, Dux Brunsvicensis, *Georgius*,
 Dux Saxoniae, *Philippus*, Episcopus Frisingensis &
 Naumburgensis, *Ludouicus*, Rex Hungariae & Bohe-
 miae, *Hugo*, Episcopus Constantiensis, aliique, con-
 tra *Lutherum* & Euangelium moliti sint, f. 42. sq. &
 f. 61. Vbi, quod comprehense dixerat: Ad subuerten-
 dam Euangelii doctrinam omnes hoc anno machinas ad-
 hibebant Politici aequae ac Ecclesiastici; e Politicis Cae-
 sar, Imperii Principes in conuentu Norico, *Ferdinandus*,
 solus, & cum confederatis, *Henricus VIII.* Rex An-
 gliae, *Ludouicus*, Rex Vngariae & Boëmiae; Duces,
 Bauarus & Lotharingus; Metenses, Diethmarsii, Antuer-
 piani, duodecim denique Pagi Heluetiorum, in oppri-
 mendo Euangelio toti fuerunt: deinceps sigillatim ex-
 ponit.

pars reuocatas ex tenebris veritates, suoque post-
liminio restitutas loco, explodere, infamare, con-
spuere, aeterna caligine ac flammis vlttricibus
damnandas, Christiano autem, homine, lu-
ce indignas, (b) quam quae maxime, pro-
nun-

b) Quam impudentia tum turpes quidam sycophantae men-
dacia de doctrinis *Lutheri* per vniuersum cultiorem
orbem sparserint, passim commemorant eorum tem-
porum digni fide viri. Diuinam humanamque Ipsum
inuadere maiestatem conuiciabantur, religionem in exi-
lium agere omnem, sceleribus ciuitatem donare libe-
ram, sanctiores veteris aevi Doctores quosuis de ponte
deicere, magistratus throno deturbare ac turpia omnia
& impia cuncta docere, laudare, commendare, pro-
pugnare. Vel vnum eam in rem audiamus RECHEN-
BERGIUM, qui Caesarem, *scribit*, & alios in Europa
Reges, tum Romanae sectae obnoxios, magis accende-
bant Episcopi & Sacerdotes, ne Lutheranam, ceu hae-
reticam & improbam, doctrinam forte admitterent: si-
quidem regna sua a conuulsione & interitu salua atque
incolumia esse velint. Conf. de Episcopis Germaniae
SF. PALLAUGCINI testimonium, *Histor. Concilii Tri-*
dent. lib. I. c. 24. §. 9. His vero aures facile praebe-
bantur, quod Lutheranorum libros nec habere, nec
legere illis liceret. Vnde persuasio apud multos, qui
à Germania remotiores agebant, inoleuit, Lutherani-
smum esse Epicureismum. Ita viuo adhuc *Luthero*, Do-
ctor quidam ex Gallia Wittebergam missus palam indi-
cauit: Regi suo certo certius persuasum esse apud Lu-

nunciare. Neque hi suis frustra fuerunt moli-
minibus : ad publicam enim rem pertinere, o-
mnis tandem visa fuit causa. In curiis igitur &

B 2 au-

theranos nullam esse Ecclesiam, nullum Magistratum,
nullum coniugium, sed promiscue omnes, pecudum
more, vivere pro arbitrio. Vid. Praefat. D. *Lutheri* in
Articulos Smalcald. SF. PALLAUCINUS, Cardinalis,
in *Histor. Concil. Trident.* lib. I. cap. 8. num. 14. existu-
mat, obstitisse dominantes *Lutheri* reformationi, quod
animaduertissent: idem esse a Rom. Pontificis obedi-
entia se subducere, ac subditis exemplum praebere, quo
se pariter ab ipsorum obedientia subducerent: cum ex
eo, quod cuiuscumque Principis auctoritas in profanis
haut nitatur validioribus firmamentis diuturnae posses-
sionis, existumationisque communis, quam Rom. Pon-
tificis in rebus sacris. Quare dum alteram ipsi concu-
terent, docuissent alios de altera dubitare; cum quod
ea persuasionem sublata, qua Monarchicum regimen a
Christo institutum putetur, cum hoc (saltem inter
Ecclesiastica) sit perfectissimum, multo sane fortius
monarchia depellatur a dominatu profano, in quo eam
rationes minus validae suffulciant. In *Disertatione de*
Impedimentis progressum Reformationis Lutheranae, quae
in *Historico-Politicis* P. I. est xV, §. xxV. p. 424. sq. Adde
& illustre specimen Episcopi Hispani apud SLEIDANUM
L. VII. p. m. 179. sq. Scilicet Landgravius dederat abi-
turo, cum reliquis Principum legatis, ad Caesarem Ca-
deno libellum eleganter adornatum, qui doctrinae
Christianae summam paucis complectebatur, ut Cae-
sari daret: is per occasionem, quum ad sacrum iret Cae-

aulis feruereoccoepit, (i) sollemnibus in comitiis serio agitata, & incudi non semel subiecta publicae. Sed & heic duriores experta malleos est, iudicesque inuenit inclementiores. Vt primum enim Wormatiae illam A. clolxxl. perorauit *Lutherus*, stomachum ita plerisque mouit omni-

lar, porrigit; Caesar inuicem Episcopo guidam Hispano, vt, quid rei esset, cognosceret. Hic forte in locum illum incidit, vbi Christus monet apostolos, ne principatum adfectent: hoc enim ipsorum non esse professionis, & gentium Reges vsurpare sibi talem potestatem. Eum locum auctor inter alia tractauerat, demonstrans, cuiusmodi sit officium Ministrorum Ecclesiae: sed ille, quum obiter legisset, percontanti Caesari sic referebat, quasi magistratui Christiano ius gladii tolleretur libellus & gentibus dumtaxat, alienis a Religione Christiana, permitteret. Hac ergo de causa detinetur iste.

i) Vid. *celeberrimi Viri, VALENT. ERNESTI LOESCHERI, Vollständige Reformation, Acta und Documenta Tomo II. cap. vii. von den Negotiationen des Päbstischen Kaiserlichen und Chur-Sächsischen Hofes wegen der Sache Lutheri*, p. 307. Vbi hisce ad rem accedit verbis: Nunmehr war es mit dem angehenden Reformation, Werck so weit kommen / daß die Höfe sich im Ernst darum bekümmern müssen. Des Herrn Stimme gieng schon so starck / daß sie auch die Wüsten erregete. Pl. xxix, 8. Wahrhafftig die meisten Höfe waren damahls wüste und leer von Gottes Wort &c.

omnibus, vt vix decem eo in loco dies ipsum ferrent, ac acerbissima censura, iuxta cum libris, Fautoribus, doctrinis suis, (k) continuo notarent, concepta etiam formula (l) proscripto aqua interdicerent, atque igni. (m) Et quamquam post aliquoties, mutata inter pontificem & Imperatorem scena, iam indulgente quidem, iam vero indignante *Carolo*, mitius *Luthero* sidus adfulgere visum sit, doctrinis quoque purioribus, praesertim per decantatum *Spirense decretū*, A. clō lo xxvi. fauentior adspirauerit aura; (n)

B 3

infi.

k) Ad quas minime quidem diserte satis ac sufficienter fuit responsum, vti contra Actorum fidem gloriatur *HARRAEUS* Tom. I. Annal. Brab. in *Carolo V.* f. m. 552.

l) Multis quidem minus grata, *Sächsische Merckwürdige Zeiten* / L. III. P. II. Clasf. I. I. Abth. c. II. §. X. p. 434. *SLEIDANUS* de *Statu Relig.* L. .III p. m. 67.

m) *GOLDASTUS* in *Polit. Imperial.* P. xxlv., f. 1005. *Politische Reichs-Händel* P. xlv, f. 464. P. xxII. f. 940. *Constit. Imp.* Tom. Vn, f. 441. *LUTHERUS* Tom. I. *lenens. Germ.* f. 504, 10. *STRAUCHIUS* *Disf. de Excommunicat. Lutheri.*

n) Vid. *SLEIDANUS* L. IV. p. m. 83. p. 89. p. 102. L. V. p. 149, 150. *PONTUS HEUTERUS* L. IX. cap. I. *Dau. CHYTRAEUS Chron. Sax.* L. xI, f. m. 342. *Conf. Ein Christlicher Rathschlag und Unterrichtung / welcher gestalt sich alle Christliche Personen von*

insignisque inter haec & defensorum & fautorum
& propagatorum, dum plusculos annos alieno
sub sole Hispanicis & Italicis vacandum rebus
opportune Caesari (o) fuisset, vbique locorum
nomen dedisset accessissetque multitudo; tan-
tum tamen abest, vt iras, odia, arma deposue-
rint, victas veritati dederint, piamque in amici-
tiam cum *Luthero* coaluerint, qui suam in primis
agi rem existumarunt, semelque hostilem in
Ipsam animam induerunt ac professi sunt, vt ab
eo potius tempore, machinis, quas poterant,
adhibitis, viisque tentatis omnibus, implacabili-
ter

Obern und Unterthanen halten sollen / daß sie das /
in vermög vnd nach Anzeigung eines sonderm Art-
cels im Abschied des iüngst gehaltenen Reichs-Tags
zu Speyer dieses 1526. Jahrs verleiht gegen Gott
vnd Kaiserlicher Maiestät / als vnser rechten von
Gott verordneten Oberkeit mögen verantworten /
Apud FRIDER. HORTLEDERUM von den Ursachen
des Teutschen Kriegs L. I. c. II. f. 26-36.

-) Cuius conceptis in *Lutherum*, Eiusque molimina & do-
ctrinas odiis tantum interea decesit, quantum defer-
buit nimium placendi Pontifici Romano studium:
neque ita quotidianis obtreptionibus Germanorum
Sacerdotum fatigari semper aures *Caroli* potuerunt; ma-
turiusque aetas postea maturiora etiam admisit assecta-
ta est consilia.

ter contra eum conspirauerint, (p) Documenta eius rei vti luculenta vbiuis dederunt, ita A. clō lo xxix inprimis patuerunt Spirae, vbi rigor nouus, (q) nouo vt Protestantium nomini ansam praeberent, coëgit Saxoniae Electorem, Iohannem, Georgium Brandenburgicum, Ernestum & Franciscum, Luneburgicos, Philippum, Landgrauium, Anhaltinum, Wolffgangum; quibus postea acceserunt aliquot primi nominis ciuitates, Argentina, Norimberga, Vlma, Constantia, Reutlinga, Winsbhemium, Memminga, Lindauum, Campodunum, Heilbrunna, Isna, Weisenburgum, Nortlinga, Sangallum. (r) Nec segnius alibi cudendae quantocyus in Protestantes fabae operati sunt, apud Imperatorem praecipue que-

p) Vid. ABRAH. SCULTETUS l. c. Decad. II. ad A. clō lo xxvi. f. 95. sqq.

q) Vid. **REICHES-ABSCHIED** f. 192. sq. MELCH. GOLDASTUS *Constitut. Imperial.* T. III. f. 494.

r) SLEIDANUS l. c. L. vi. p. 171. & 173. HORTLEDER V. T. K. L. I. c. lv. f. 42. sqq. ACHILLES PIRMINIUS GASSARUS *Annal.* Augstburg. f. 1782. sq. T. I. MEN. KENII. IO. CHRISTOPH. BEGMANNUS *Hist. Anhalt.* P. V. L. II. c. xll. N. vii. f. 141. JO. JOACH. MULLER in *Historia von der Evangelischen Stände Protestation und Appellation, wider und von dem Reichs Abschied zu Spener 1529. und von der dar*

querelis , variis adcusationibus & calumniis nihil facientes reliqui, quo armari Eum posse in istos iudicarunt. Quibus certe effecerunt, tum vt is coagmentandae se inter & *Franciscum I.* pacis conditionibus caueret, ne Galli posthac Protestantium causam suam facerent, sed cum Caesare potius eo potissimum spectarent, vt & Christianae religionis hostes & sectae Lutheranae extirpentur haereses : (s) tum etiam, vt compositis ex animi sententia cum Hispanis, Gallo & Pontifice rebus, percussoque Barcello-
nae cum pontifice ac fratre, *Ferdinando*, federe, (t) quam citissime repetere Germaniam & pro-
fligan.

rauf erfolgten Legation in Spanien an Kayserl. Maie-
stät Carl den Vten / wie auch ferner der zu Augs-
burg 1530. auf dem Reichs-Tag übergebenen Confession,
Ien. 1705. DAVIDES CHYTRAEUS *Chron. Sax. L. II.*
f. m. 365. IO. STRAUCHII *Disfert. Exoter. X.* quae est
de huius Protestationis causis. Adde ex Opp. *Lutheri T. II.*
Isleb. f. 14. sq. T. IV. Altenb. f. 799. sqq.

s) Vid. SLEIDANUS L. VI. p. m. 146.

t) Quo de FRANCISCUS GUICCIARDINUS L. xix,
p. 908. Caesar & *Ferdinandus*, vt haeretici in viam re-
ducantur, omnem operam danto : & pontifex sacra
remedia adhibeto : quod si pertinaces perstiterint,
Caesar & *Ferdinandus* eos armis cogunto : & pontifex,
vt ceteri Christiani principes, ipsos pro viribus iuuent,

figandis haereticis, Ecclesiae hostibus, dare operam statueret atque Placentiae iam principum Protestantium Oratores inhumanius solito exciperet. (u) Omnium vero mentem, consilia & vota *Clemens VII.* aperuit, quum Mense Nouembri A. clolxxxix. Bononiae in publica Cardinalium, Italiae, Hispaniaeque principum, aliorumque grauium virorum panegyri verbosa, eaque callidisime concinnata, oratione properaturo iam ad Germanos *Carolo* persuadere adnissus est, non principibus tantum omnibus ad extinguendum ferale istud incendium concurrendum, sed ab Imperatore etiam, vi adhibita, bello, armis, restituendam Ecclesiae pacem esse.

C

(x)

operam danto. Et PONTUS HEUTERUS *Rer. Austriac.* L. X. c. IV. Caesar, eiusque frater *Ferdinandus*, ad Pontifex, vi aut amicitia *Lutheranos* ad veteris Catholicae Religionis leges perducito. In has condiciones Caesar vigesimo nono Iunii Barcelona ad summi Templi Altare solemniter iurauit. Add. FRANG. BELCARIUS *Comment. Rer. Gallic.* L. XX. p. 626. & PETRUS SUAVIS *Hist. C. T.* L. I. p. m. 76. & 84.

- *) Vid. LUDOUICI MAIMBURGII *Histor. Lutheranismi* Libr. II. p. m. 160. sq. VIT. LUDOUICI SEKENDORFII *Comment. de Lutheranismi* L. II. Sect. 16. §. XLV. f. m. 133. sq. Add. ABRAH. SCULTETUS l. c. f. m. 130.

(x) Immo fedus Barcinonense die xxlll Decembris eam in rem confirmavit, auxitque.
(y) Pen.

x) Omnes astuti Oratoris numeros expleuit tum pontifex, magna contentione id agens, vt nihil suorum commodorum causa, sed vnice pro Ecclesiae salute omnia moliri credatur; Caesari vero blandissime subinde subpalpans ac in Protestantium odium turpissimorum errorum, quorum ad *Lutheranos* nullus pertinebat, indicem adtexens. Commodum iudico, quasdam eius Orationis particulas heic legi. Ita vero inter alia apud *CHYTRAEUM Clemens*: Dieweil ich halte / daß kein concilium anzusetzen sene / bitte ich erslich / daß ihr nicht ineinet / daß ich intr / wegen des Römischen Stuels Herrlichkeit vnd Gütern / so sehr fürchte. *Iohannem XXIII.* soll es gerewet haben / daß er das Costnitzer Concilium zusammen gefordert hat / dieweil es darnach in entsetzet hat. Nachdem ich aber allen Glück und Unglück erfahren / newlich auch gefangen bin gewesen / kan ich leichtlich erkennen / das nicht allein Ehr vnd Gewalt / sondern auch das Leben selbst / ein unbestendiger flüchtiger Schatten sey. Vnd wil gern aus disem Stand vnd Leben abtreten / wann mich Gott oder ein ander Fall darvon abfordert. So trag ich auch nicht Sorg für die Güter des Römischen Stuels / die vns *Ludouicus plus*, des *Caroli. M.* Sohn / gegeben hat / das wir nöthige Unkost zu der Kirchen Regierung hetten / vnd für plötzlichen Feindlichen Vberfall sicher verwahret wären / möcht auch wol leiden / das wir dieser last / Landt vnd Leuth zu regieren / überhaben weren / wenn wir alle Zeit solche Keyser / hetten / wie ich sehe / das ihr seide. &c. Bericht von der Augspurgis. *Confession* p. 11, 12. Add, L. MAIMBURGIUS p. m. 108.

(y) Pendere igitur supplicia illico debuissent
Protestantes ad vnum omnes, nisi mitiorem men-

C 2

tem

y) Galliae & Angliae regibus, Mediolanensi, Montisferraten-
 ensi & Mantuano, ducibus, nec non ciuitatibus, Sen-
 nensi, Genuensi & Luccensi, aliisque in societatem ad-
 scitis. Vid. ADAMI REUSNERI *Historie Georgen von Frunds-
 berg*. Vbi p. 177. ita: zu Bononia hat der Papst eine
 andere neuwe Bündtnis / die er auch die Allerhöyligst
 genannt / mit Kayser Carl und mit seinem Bruder /
 König Ferdinand / auch mit den Königen von Franck-
 reich und Engelland / desgleichen mit den Herzo-
 gen in Mayland / Montferrat / und Mantua / auch mit
 den Stätten Sena / Genua / Lucca / und andern /
 beschlossen / besigelt / und aufgericht / daß sie alle den
 Römischen Stul beschirmen / und die Vngehorsamen
 straffen; und ist dieser Bund verfertigt / im Mo-
 nat Decembr. am 23. Tage. Darauf der Kayser
 einen Reichs-Tag ausgeschriben / daß alle Fürsten
 und Stände des Reichs im Aprilen zu Augspurg
 solten erscheinen / so wolt er der Religion und des
 Türcken halb mit ihnen handeln. K. Carl lag den
 Winter vom November bis in Martium zu Bononia
 bey dem Papst in einem Pallast / der Papst hat ihn täg-
 lich unterrichtet / er solte kein Concili lassen halten /
 sondern den alten Römischen Glauben mit seiner *aucto-
 rität* bestättigen und erhalten / könt es nicht gütlich
 geschehen / soll ers mit Gewalt / Krieg und Waffern
 thun / und das Teutschland zum Gehorsam bringen /
 schicket deshalb Paulum Vergerium zu König Fer-
 dinand / daß er nicht solte zulassen / daß ein Conci-
 li in Teutschland fürgenommen würde.

tem inspirasset DEUS ; cuius prouidæ curæ omnino in acceptis referendum boni censebunt omnes, quod *Carolus* tot stimulatus aculeis, rerumque prospere gestarum successu & naturali propriæ indolis feruore vltro inuitatus, sequi ista detrectauit ; nihil præcipitata re tam graui, præstantium de ea virorum sententias explorare antea maluit, quam statuere quidquam, ac audiendos potius, qui tantorum adfines peragebantur scelerum &, non mutatorum, sed proscriptorum sacrorum omnium, rei denunciabantur, contendit, cogenda eo fine comitia edixit, vbi adcusati doctrinarum suarum compendia exhiberent, communi consilio examinanda, collatisque rationibus velemendanda, vel probanda, vel reiicienda : (2) Totidem de cetero verbis clementer ac pie significans, causam religionis caritate, lenitate & mansuetudine tractandam, quidquid ab alterutra parte perperam explicatum actumue foret, abolendum, & sicut omnes sub vno Christo militamus, ita vnitatem Ecclesiæ & re-

2) Vid. CHYTRÆUS l. c. p. 16. sqq. vel & COELESTINUS in *Historia Comitiorum Augustan.* Tom. I. f. 10. Ex quo & MULLERUS l. c. sua hausit L. III. c. II.

& religionis constituendam esse. (aa) Haec vero uti *Protestantium* aduersariis praerer vota & spem acciderant : ita iam nihil ipsis fuit antiquius , quam ut in herba eorum quaedam suffocarent , quaedam , quibus prorsum impediundis essent impares , fructu , si non omni , praecipuo saltem & *Protestantium* causae utili , coniunctis viribus , ac quibus posset modis , priuarent. Ad haec ut ne deeset occasio , *Bononiae* ac in itinere ita tenuerunt Imperatorem , ut , qui *Vlll. Aprilis* die , saltem *Kalendis Maii* , *Augustae* esse debuisset , *Idibus Iunii* demum ibi adpelleret , aegerri-
me interpositam moram ferentibus principibus. Eo pertinuit , quod *Ioachimus* , *Brandenburgicus* , *Georgius* , *Saxo* , *Guilielmus* , *Bauarus* , obviam Imperatori , *Oenipontem* usque processerunt , ut idem contra *Protestantes* saxum apud eum voluerent , easdemque cum pontificis legatis tibias inflarent ; (bb) Eo spectarunt , qui subito iam , lente admodum adhuc festinanti , *Carolo* calcaria admouerunt , ut pridie eius diei , quem augu-
stissi.

C 3

-
- aa) Vid. SECKENDORFIUS *Comment. de Lutheranism* L. II. Sect. 20. §. LV. f. 151. Addatur ipse MAIMBURGIUS l. c. p. 169. & SLEIDANUS l. c. L. VIII. p. m. 186.
bb) SECKENDORFIUS f. 151. sq. Addit. II.

stissimo ritu Eucharistiae anniuersarium colunt, *Augustae* esset, fore sperantes, vt, quum *Protestantes* sollemni interesse pompae recusarent, *Caesaris* in principio statim incurrant offensam; eo valere quoque debuerant, callidae istae per comites, *Guilielmum, Nassouium, & Guilielmum Nuenaarium*, Saxonici Electoris sollicitationes; (cc) Quid? quod parum abfuit, quin vel ipsi *Protestantes* suam imprudentes eo conferrent operam, atque id quidem tam ante comitia, quum nihil non malorum Saxoni & sociis incubiturum, siquidem Imperatori, durius iam certissime in istos consulturo, aditus in Germaniam per Alpes non tempestiue occluderetur, quidam contenderent, auctoresque eius armis denegandi essent; (dd) tam frequentibus iam *Augustae Carolo, Ferdinando*, Principibus, &, quorum alibi exprimuntur nomina, aliis, quum continuandarum, publice ac in hospitiiis, concionum sacrarum libertatem nonnulli contentius, quam e re fuisset, adse-

cc) SEKENDORFIUS l. c. f. 156. & Addit. III.

dd) Iucundum esset, heic DAUIDEM CHYTRAEUM, Ipsumque audire *Lutherum*; sed chartae parcere cogimur. Euolue, si placet, ipse CHYTRAEUM, l. c. p. 23. sqq. Ad datur ABRAM. SCULTETUS l. c. f. m. 155. V. L. SEKENDORFIUS l. c. L. II. Sect. XX. §. LV. f. 151 sq.

adferendam censerent. (ee) Quibus adnumeres *Mercurini Gattinae*, viri moderatissimi, Cardi.

ee) Multi in his sunt COELESTINUS l. c. Tom. I. f. 32. sqq. MUL-
 LERUS l. c. L. III. c. IX, X, XI, XII, XIII, XIV, qui, postquam
 utcumque fuisse compositam rem, notasset, ut scilicet utrius-
 que partis Oratores, donec de religione penitus convenisset in-
 ter omnes, a munere docendi vacarent, Caesaris caduceatorem
 concepta hac formula edixisse, commemorat: Höret/hör-
 ret / was gebeuth die Röm. Kayserl. Mayest. unser aller,
 gnädigster Herr / daß kein Prediger allhier zu Augspurg/
 er sey / wer er wolle / hinfürder mehr predige / außers-
 halb diejenige / so Ihr Mayst. verordnet / bey Vermey-
 dung Ihrer Kayserl. Mayst. höchsten Straff und Uns-
 gnad. L. III. c. XIV. §. 10. Adde ACHILLIS PIRMINII
 GASSARI *Annal. Augspurg.* Tom. I MENKENII f 1787.
 Quantopere & heic Lutherus, quem ubique in id genus re-
 bus faciliorem ac Maiestatis Caesareae observantio-
 rem in-
 uenimus, moderata quaevis suaserit, post alios & SEKEN-
 DORFIUS testatur, respondisse Lutherum hisce (quae & alio
 consilio integra dabimus) verbis, narrans: An Caesareae
 Maiestati petiturae, ut Celsitudo vestra conciones inter-
 mitti sinat, obtemperandum sit? Idem respondeo, quod an-
 tea: Caesarem esse nostrum Dominum, urbem Augustam
 & omnia ipsi subiecta esse, sicut C. V. in oppido Torga, ut
 in propria urbe, aliquid intermitti petenti, aut mandanti,
 non resistendum est. Optarim equidem, cum debita sub-
 iectione, idoneis & aptis verbis & rationibus, Caesar.
 Maiest. voluntatem & propositum flecti humiliter posse,
 ne Caesar. Maiest. inauditas conciones prohiberet. Nec
 purae & clarae Scripturae sacrae praedicationem impedire

Cardinalis & Cancellarii Caroli V, triste Protestantibus fatum. Is enim uti gratia heri sui eximie valuit: ita cordate professus est, se in aduersa valetudine, hac spe Caesarem sequutum esse, quod arbitraretur, fore, ut res Ecclesiasticae rite constituerentur: nolle se violentis consiliis interesse; Wormatiae adparuisse, quam nihil pro-

deberet, cum nihil seditiosum aut fanaticum doceatur. Si hac deprecatione subiectissima nihil obtineri poterit, vim iniustam nos ferre patienter oportet. Fecimus, quod nostri officii fuit, & excusati sumus. Quibus SEKENDORFIUS de carniū esu subiungit: Inuenio, consultatum etiam fuisse, quid faciendum sit, si Caesar carniū esum diebus vetitis prohiberet, & extat Melanchthonis responsum, parendum esse Caesari, in re per se non illicita. Cum vero opponi sciret, quod in Comitibus Spirensibus & ieiunia illa seruata non fuissent, monere ausus est, id sine scandalo non factum esse, accedente aulicorum petulantia, praesertim in computationibus: cum tamen illi, qui Euangelium profitentur, modestiam colere, aliosque eius exemplo allicere debeant. Cognoscitur hinc, & ingenue fatendum est, multum nocere religioni, si comitata non sit exacta disciplinae obseruatione. Neque tamen ex huius defectu contra religionis puritatem argumentari debuerunt olim, nec hodie debent, reformationis osiores. Inualuerat aulae vitium a multis seculis, nec hodie cessat, ne apud eos quidem, qui rigorem ieiuniorum prae se ferunt, eodem tamen tempore cibis delicatioribus & vino indulgent. l. c. l. II. sect. xxi. §. LVI. f. 153. Adde CHYTRAEUM l. c. p. 95. p. 114. sq.

proficiant violenta consilia, (ff) se nihil magis habere in votis, aut amplius a Deo petere, quam ut Dux Elector Saxoniae, sociique coniuncti, constanter in Euangelii professione pergant, & persistant, ac concilium pium & liberum flagitent, atque urgeant. Si enim vel minis deterreri & abduci a proposito, vel aliis verbis lenibus sese decipi, sibi que imponi, patiantur, & non legitima Concilii cognitione causa decidatur, definia- tur atque componatur, animum suum per totius vitae curriculum, in quo adquiescere possit, non habiturum, sed semper vacillaturum, & de vera ac certa salutis adipiscendae ac vitae aeternae pos- sidendae, ratione atque via perpetuo dubitatu- rum esse. (gg) Ante vero, quam pia mentis suae fructus in eos, quorum eximie fauerat causae,

D

potuis.

ff) Vid. Epistolas *Melanchthonianas* a PEUCERO editas L. I. Ep. 2. Add. CHYTRAEUS l. c. p. 61. sq. & V. Cl. PHILIP- PUS FRID. HANE, in *Historia Sacrorum emendatorum* P. III. Spec. II. §. VII. sqq. p. 210. sqq. Vbi est, *Memo- ria renouata Viri Politici, acuo suo maxumi, Mercuri- ni Arborei de Gattinara, Imp. Glorios. Carolo V. à lit- teris & consiliis sanctioribus ac in salutari Reformationis opere egregias partes sumentis.*

gg) Vid. SPALATINUS apud COELESTINUM, Tom. I. f. 36. b. Add. SEKENDORFIUS l. c. L. II. Sect. 21. §. LII. f. 157. lo. SAUBERTUS de *Miraculis Aug. Confess.* p. 4, 6, sqq.

potuisset deriuare, *Oeniponti* die *lv. Iunii*, diem clausit *Optimus Vir* : vt, vel eam solam ob causam optandum fuisset, statim primum tempore *Augustam* venisse, ac deliberationes istas grauissimas cum Ordinibus instituisse, *Carolus*. Verum enim vero vti diuinae destinationes suum semper tandem consequuntur finem; vti operam oleumque perdunt, in vanum nituntur, ac turpiter sese dant, sapientissimi aequae ac potentissimi mortalium, quotiescumque praepotentis Dei voluntati intercedere stolide in animos inducunt suos; vti nec detrimentum patitur eius causa ex humanorum, quae ratio requirit, praefidiorum defectu : ita inanem quoque luserunt operam, quotquot aequa *Caroli* consilia intervertere iniquissimis rationibus adgressi sunt, supremusque rerum omnium arbiter ac rector singula, quae recensuimus ac bonae causae fraudi futura, existumari tum poterant, ita temperauit, vt decreta semel comitia celebrarentur, *Protestantes* & eorum doctrinae publice audirentur, amplamque, tum de sua in *Caesarem* fide, adductis in medium rerum speciminibus, testandi, tum & ab obiectis criminibus se, suosque Doctores purgandi, nanciscerentur occasionem. Neque minor

minor fuit fauor diuinus, qui luculenter admodum sese vbiuis prodidit, vbi iam concinnandum, in scenam producendum & vniuerso orbi offerendum erat doctrinarum, quas *Protestantes* profiterentur, exemplum. Tactus quidem eius rei cura Saxoniae Elector ante iam fuit, quam, Comitiorum causa, *Augustam* peteret: quippe qui primo, a *Dominica Reminiscere*, die, Anni *clolxxx*, iuxta *Martinum Lutherum*, praestantissimis Triumuiris, *Iusto Ionaë*, *Pomerano*, *Philippo*, vt sine mora purioris doctrinae, cui deinceps inhaerendum esset, compendium curate conficerent, atque *Torgae* Ipsi coram exhiberent, dedit in mandatis. (hh) Quod ipsum, vti accepit, (ii)

D 2

dein-

hh) *Concepta Electoris verba sunt* apud CHYTR. l. c. p. 43. Add. & MULLERUS in der *Historie von der Evangelischen Stände De Protestation* p. 448. Ex quibus luculenter dispalescit, nequaquam *Torgae* demum conflasse suam *Epitomen*, sed *Wittenbergae* conscriptam, *Torgam* detulisse ad Electorem, quatuor istos Theologos, secus, ac visum nonnullis, eosque inter DILLHERRO, im *Historischen Bericht von dem Augspurgischen Glaubens-Bekänntniß* / apud BEE-RIUM im *Türnbergis. Hand / Buch* L. xxi. p. 620. sq.

ii) Vid. *Bekänntniß Chistlicher Lehre und Glaubens* / durch D. Mart. Luth. in xvll. Articel verfasst / A. M. D. XXX. ap. CHYTRAEUM l. c. p. 45.-- 53. Quum igitur *Lutheri*, seu Auctoris, in fronte gerant nomen

deinceps etiam, postquam pius Elector, non mul-
to post

xvll. ista fidei capita, ac ex his, quod mox dabimus probatum, A. Conf. sit expressa, huius non tam *Melanchthonem*, cui stilus tantum, & ordo debentur, quam *Lutherum*, fas erit praedicare auctorem. Id quod eo facilius admittes, si expenderis, *Melanchthonis* stilo fusa examini *Lutheri* de nouo fuisse subiecta. Exemplum vernaculum, cuius maxime habenda ratio, nec qua dicendi genus *Philippo* adscribendum est: utpote a *Iusto Iona* translatum. Quod, uti plurima alia, quae moneri hoc a nobis lo-
lo possent, luculenter VALENT. ERN. LOESHERUS exponit:
Der Churfürst sendete die ins reine gebrachte Confession mit
einem sehr gnädigen Hand = Brief vom 11. May / wel-
chen Chytraeus p. 57. vnd die Historia des Sacram. Streits/
p. 166. vorlegen / Luthero zu / und schrieb ausdrücklich:
Melanchthon habe die Articul / so Lutherus vnd andere Ge-
lehrten in Verzeichnis bracht / in eine Form gezogen / Lu-
therus solle sie übersehen / vnd erwegen / vnd wo es ihm
dermassen gefällig / oder er etwas davon oder darzu zu set-
zen gedächte / darneben verzeichnen. Das deutsche
Exemplar / welches auch als ein Original dem Kayser
übergeben worden / hat nicht er / sondern Iustus Ionas
nachdem Lateinischen Aufsatz verfertiget / und ist auch
auf solches / weil es dem Kayser / und der Reichs, Vers-
ammlung vorgelesen / vnd der erste Entwurff Deutsch
gemacht worden / noch mehr / als auff das Lateinische zu
sehen / wie die Sächsischen Theologi in der Haupt, Ver-
theidigung des Aug. Apffels p. 441. erinnern. In der
Ausführl. Historia Motuum c. 7. §. 2. 3. p. 173.

to post, cum illustri comitatu, (ll) nec non egregiis Viris, *Luthero, Melanchthone, Agricola, Spalatio, Andrea Osiandro, Torga* soluisset, Augustae Philippo *Melanchthoni* commisit, ut iam ad eius typum, (mm) summam doctrinarum, quae Protestantes a Pontificis adseclis, sepe quasi interiecta seiungant, exprimeret.

D 3

(nn)

ll) De quo vid. Io. SEB. MÜLLER *des Chur- und Fürstl. Hauses Sachsen Annales* ad A. 1530. f. 84.

mm) Torgenses isti articuli sunt illi ipsi, qui ab *Luthero* superiori iam anno, cl^o l^o xxix, mense Octobri, Ioannis iussu, cusi fuerant, ut Ioannis & Georgii, Marchionis Brandenburgici, nomine in Suobacensi conventu (unde Suobacensium haesit nomen) primum, postea Mense Novembri in Smalgaldiensi, demum A. cl^o l^o xxx, mense Ianuario, in Noribergensi, eo consilio proponerentur, ut, qui xvi^o istis articulis subscriberent, in federis reciperentur societatem. Vid. MÜLLERUS *Histor. Protestat.* l. II. c. xix. p. 280. sqq. c. xxiii. Conf. V. C. ERNESTI VALENTINI LOESCHERI l. c. P. II. cap. vii. p. 170. sqq. Conveniunt, uti contententibus ultro patet, numero, rebus & verbis. Vid. *Pl. Reu. ELIAE FRIKII, Sekendorffium* germanico idiomate expressum, p. 968. sqq. Vbi ex *Vlmensi tabulario* iuxta, cum *Recessu*, quem vocant, Suobacensi, xvii. illa fidei capita, dudum desiderata, felicique opera in lucem protracta, exhibentur. Nec mirere, levi vocularum quarundam discrimine Torgenses a Suobacensibus discedere: dubium enim non est, quin a mense Octobri A. cl^o l^o xxix. ad mensem sequentis anni Martium, & ab huius die xlv. ad xx. non una litura quaedam emendatius dare contenderint, *Lutherus* ac reliqui, quorum ultimo loco accessit opera, *Theologi*.

(nn) Ast, quum iam in ipsis comitiis operi manus adiicienda esset, periculum fuerat, ne nunc demum animis nutarent, caderentue, quorum lacertis moles voluenda erat omnis. Conspirasse nimirum in *Protestantes*, comparata eorum in perniciem cuncta videbantur; Caesarem, qui quinto Nouembris die superiori iam anno Bononiae

Quadrata miscent rotundis, qui diuersos Articulos Suobacenses cum DURRIO, RENTSCHIO, aliisque, vel Andrea Osiandro, vel Io. Rurero, auctore consignatos, a Georgio P. Brandenburgensi Marchione, ad Saxonem & Hassum misfos, horumque a Theologis ita probatos, aiunt, ut in Augustanae eos Confessionis materiam delegerint. Vid Io. WOLFGANGI RENTSCHII Iubileum Burggrauiatus Norici, A. 1578. ed. p. 16. Proferant it verum eius rei instrumentum, si persuadere aliis velint, Saxoniae Electorem ac Theologos in negotio ad ipsos spectatim. pertinente Symboli totius Ecclesiae argumenta ab aliis descripsisse. Narrationes illorum tanti sunt ponderis, ut fidem adserto apud omnes conciliare aptae natae videri possint. Celebr. Theologus, Io. GUIL. IANUS, qui duos in hanc litteram libellos academicos ante undecim hosce annos Vitebergae in diem emisit luminis auras, in istorum priore, §. lxx. p. 29. sqq. istis abunde satisfecit.

nn) Ita ipse LUDOUICUS MAIMBURGIUS l. c. p. 171. Adde HENRIC. SPONDANUM *Annal. Eccles.* Tom. II. ad A. 1530. N. 4. fol. 403. Quid clarius Ioannis, Electoris Saxoniae,

noniae adpulerat, quatuor vertentes, & quod excurrit, menses, (oo) eodem in palatio cum pontifice fuisse, ac iuxta cum fratre, de exterminando ex Germania Lutheranism, egisse, (pp) exploratè constiterat; quo de & *Marcellus Palingenius Stellatus ad Herculem ll. Etruriae ducem*, cecinit:

*Nunc summus parat arma Sacerdos,
Clemens, Martinum cupiens abolere Lutherum,
Atque ideo Hispanas retinet, nutritque cohortes:
Non disceptando, aut subtilibus argumentis
Vincere, sed ferro mavult sua iura tueri:
Concilium valeat, valeant commenta Lutheri!
Pontifices nunc bella iuvant, sunt cetera nugae.
Nec praecepta patrum, nec Christi dogmata curant.
Iactant se dominos rerum, sibi cuncta licere.
Cui vis est, ius non metuit, ius obruitur vi. (qq)*

Qua fronte ac voce Oratores Protestantium Placentiae *Carolus* exceperit, (qq) heros suos certiores fecerunt ipsi; sub idem fere tempus *Bruxellis in Belgio decima quarta Octobris die*
Caesaris

testimonio in litteris ad *Lutherum Augusta Coburgum* missis? Ap. CHYTRAEUM l. c. p. 57.

oo) Vid. MAIMBOURG. l. c. p. 170.

pp) MAIMB. l. c. SLEID. l. c. L. VII. p. m. 186.

qq) Vid. *Capricor.* p. m. 268. edit. Hamb. cl. lxxxi.

rr) Vide superius, p. 17.

*Caesaris edictum promulgatum esse, quo emptores, venditores, lectores, Impresores librorum, Lutheri doctrinas complexorum, damnabantur, & poena gravis decernebatur iis, qui vel hospitio exceperint de religione suspectos, vel de ea privato sermone hiscere ausint, percrebuerat; (rr) In fedus cum Ferdinando coiisse in Heluetia Quinquepagicos, capitales Protestantium hostes, clam erat neminem; (ss) puriora nuper sacra amplexos, vim ubique pati, sedibus passim pelli, alicubi durissima quaeque experiri, observabant omnes; (tt) consiliis, non nisi truculentis, Carolo aures adsidue verberaturos, Laurentium Campegius, (uu) Georgium, Saxoniem, (xx) Ioachimum, Marchionem Branden-
burgi.*

rr) Vid. ABRAM. SCULTETUS l. c. f. m. 150. b.

ss) Vid. SLEIDANUS l. c. L. vl. p. m. 170.

tt) SCULTETUS l. c. passim.

uu) Qui, ACHILLE PIRMINIO GASSARO scribente, in hisce Comitibus omnes religionis actiones, Dauis instar, semper interturbavit, l. c. f. 1786. Adde Viri S. R. D. D. WEISMANNI Nostratis Hist. Eccles. P. II. p. 37. §. 15.

xx) At, quantum Lutheranorum hostem! Grauius de illo GEORGIUS SPALATINUS, in de liberis Alberti, Saxoniae Ducis: Da folgend GOTT sein Heil. Evangelium wiedergeben hatte / hat sich dieser Fürst / als wider eine neue Ketzerey / hart vnd schwinde dargegen gesetzt; Meinen Hochgedachten alten frommen Chur - Fürsten seeliger Gedächtnus / mit seinen Schrifften vnd Händeln / darunter nicht

burgicum, (yy) cum clamoris ac turbidistis
E
alter.

wenig bekümmert / ob denen von Christlichen Messen
 vnd päbstischen Ceremonien Feste gehalten / desgleichen
 ob denen päbstischen vnd Kayserlichen Mandaten wider
 Doctor Martin Luthern vnd seinen Anhang ausgangen /
 viel Leuthe seiner Unterthanen / darum daß sie das
 Hochwürdige Sacrament in zweyerley Gestalt bey schwe-
 ren Straffen/ beedes Mannes vnd Weiber/ genommen/ zum
 Widerspruch eines Theils gedrungen / und etliche an
 Leib vnd Guth gestraffet / 1c. Tom. II. *Menkeniano*, f.
 2128. & f. 2132. Vbi: im Jahr 1533. hat sich die-
 ser Fürst 1c. abermals eines vnerhörten ernstes gegen allen
 denen vnterstanden / die nicht beichteten: Also daß sie
 haben müssen Zeichen nehmen vnd auffß Rathhaus ant-
 worten. Vnd wer solches in Weigerung gestanden/ der hat
 sein Land müssen räumen; derer in Leipsig allein in ein Tau-
 send Personen seyn sollen. Add. *GEORGIUS ARNOLDUS*, in
vita Mauricii, T. II. *Menk.* f. 1158. *Dux ille*, B. Ad. *RECH-*
ENBERGIUS de *Georgio* scribit, *acerrimus Lutheri hostis*, do-
ctrinae eius ita infensus erat, vt conquisitis N. T. libris
a Luthero Germanice redditis, eam delere prorsus connitere-
tur: LUTHERUS Tom. II. *Altenburg.* fol. 224. *Licet enim princeps*
ille iustitiae & integritatis obseruantissimus caeteroqui foret;
tamen ad successionem Pontificum Romanorum, & inane
vetustatis nomen velut ad saxum aliquod ita adhaerebat,
vt commenta Pontificia veritati coelesti constanter antefer-
ret. In *Disert. de obstaculis Progressuum Reformationis*
Lutheranae, §. 8. Part. I. *Historico-Politicarum*, p. 413.
 Ac in *Disertat. de Regimento S. R. Imperii* Part. II. p.
 375. sq. Add. *Eiusdem* H. E. Per. v. Sec. xvi. §. 12. p. 547.
LUTHERUS Tom. II. *Altenburg.* f. 224.

yy) Ioachimum I. intelligimus, qui principes inter Germaniae

altercatoribus, *Ekio, Fabro, Cochlaeo*, ac reliquis, qui Augustae comparuisse narrantur, (22) doctoribus, palam fuerat; Ipse Imperator diebus aliquot

eruditione ac facundia facile princeps. Vid. Io. GEORGII LAIRIZII *Historisch, Genealogischen palmwald* Tab. VI. cap. III. §. VI. f. 325. sq. SECKENDORFIUM l. c. L. 2. Sect. 24. §. LVIII. f. 161. Io. SAUBERTI *Miracula August.* Confess. N. 9. p. 71. *inter eos, qui causae meliori bellum indixerunt, plurimumque detraxerunt, cuius dubiam reddidit palmam.* Conf. GEORGII SPALATINI *Chronicon* ab A. MDXIII. ad A. MDXXVII. Tom. II. *Menk.* f. 608. *impense propterea pontifici laudatus apud ODORICUM RAYNALDUM in Annal. Eccles. Tom. XX, ad A. 1530. N. 90. f. 583. a. Unde & MELANCHTHON datis X. Maii die Anni 1530. Coburgum Augusta ad Mart. LUTHERUM litteris, scribere non dubitavit: Herzog Georg und Marg-Graf Jochim sind zum Kayser gezogen / da werden sie von unsern Hälßen rathschlagen. Derhalben werdet ihr Gott bitten / das er der Völcker / die zu Krieg Lust haben / Rath zerstreue.* DAVID CHYTRAEUS l. c. p. 59.

22) Der Königin Prediger / schreibt SPALATINUS, ein Ehrlicher freundlicher Mann / hat uns hernach folgende Verzeichnus zugestellt der 20 Doctorum, so wider die Lutherischen hier zu Augspurg versammlet sind / D. Iohann Eck, D. Ioh. Faber, Probst zu Ofen / Coadjutor, D. Augustin Marius, Bischoff zu Salon und Weih-Bischoff zu Würzburg / D. Conrad Wimpina, D. Ioh. Cocleus, D. Paulus Haug, Prediger & Ordens Prouincial, D. Andreas Stoß / unser lieben Frawen Brüder Ordens, Prouincial, D. Conrad Colli, Prior des Prediger Closters zu Cöln / der wider D. Martinum vom Ehestand geschrieben hat / D.

aliquot ante, quam Augustam venisset, vnam
urbis portam sibi postulauerat tradi; (aaa) Au-

E 2

gustam

Conrad Tho, Prediger zu Regensburg / *D. Barthol. Ufing*,
D. Io. Mensing, *D. Ioh. Dietenberger*, Prior zu Cobolenz,
D. Ioh. Petrus Burckard, Prediger Ordens Vicarius, *D. Petrus*
Speiser / des Bischoffs zu Costnitz Vicarius, *D. Arnold*
von Wesel / *Medardus*, Königs *Ferdinandi* Prediger / *D.*
Augustinus von Cöttelin, *D. Wolffgang Redörffer* / Probst
zu Stendel / *D. Hieronymus Montinus*, des Bischoffen
zu Passau Vicarius, *D. Matthias*, Prediger zu Augspurg.
Vid. *Io. SAUBERTI Mirac. A. C. p. 174.* *CHYTRAEUS l.*
G. p. 195. *ANONYMUS INGOLSTADIENSIS in Relatione Hi-*
storica de ortu haeresium in Germania, A. 1654. Ingolst.
edita, p. 83. *ERNEST. SALOMO CYPRIANUS Hist. der A. C.*
Cap. VI, §. 4. Ex Theologis Protestantium, quorum
heic adiicere nomina lubet, praesentes fuerunt: *D. Iustus*
Jonas, Probst zu Wittenberg / *D. Urbanus Rhegius*,
D. Steph. Agricola, *D. Io. Rana*, *Philippus Melanchthon*,
Georgius Spalatinus, *Io. Agricola*, *Andreas Osiander*,
Io. Brentius, *Io. Rurerus*, Pastor zu Onoltzbach / *Adamus*
Candidus, Pastor zu Creilsheim, *Martinus Möglin*, Pa-
stor zu Rüttingen, *D. Erhardus Schnepfius*, des Land-
Grafen von Hessen Prediger / *D. Conr. Ordinger*,
beyn Land-Graffen von Hessen, *D. HENRICUS BOCK*, Her-
zog Ernsts zu Lüneburg Prediger. Vid. *HENR. PIP-*
PINGII Historisch / Theologische Einleitung zu denen
sämtlichen gewöhnlichen Symbolischen Schrifften
der Euangelisch / Lutherischen Kirchen / C. IV. §. 19.
p. 63.

aaa) Vid. *SLEIDANUS l. c. L. VII. p. m. 182.*

gustam vero ingressus, dimissis reipublicae conductitiis militibus, ipse in sui custodiam extraordinariam mille alios adsumpserat, suamque in fidem adegerat, ac illico mutari iusserat, quae de vigiliis nocturnis diurnisque, ac claudendis compitis, ordinauerat senatus oppidanus, ob diuersos rumores & callidas multorum strophas, vt loquitur celeberrimus *Augstburgensium Annalium* conditor, ARCHILLES PIRMINIUS GASSARUS; *bbb)* Immo iam minis apertis, iam pollicitationibus,

bbb) Tom. I. MENKENII f. 1785. vbi: Fuerunt non modo tota nostra ciuitas, ad paranda pro indicto conuentu hospitia, comneatumque occupata, sed & Senatus propter diuersos rumores, callidasque multorum strophas non parum sollicitus. Adeo vt pro nocturnis diurnisque vigiliis duo peditum signa conscripserit, curaritque, vt indies ad quamlibet portam ciuitatis, praeter consuetos custodes, duo patritii, duo ex mercatorum classe & vnus ex duodecim uiris tribuum plebis, excubias de die securitatis causa agerent. Quin & compita omnia ferreis catenis repagulisque fortissime muniuit. Quae tamen, misso huc magistro equitum, *Kaspere Kinlino*, deliberatione ab asesforibus sacrae Camerae, qui iam etiam ad nos e Spira concesserant, facta, Imperator, quamprimum huc venit, e plateis tolli, aut clauis saltem impediri iussit, dimissisque Reipublicae conductitiis militibus, ipse in sui custodiam extraordinariam mille alios assumpsit, quibus tum Senatus noster ex parte stipendia soluere iussus est.

bus, blanditiis, aequiorum conditionum oblatione, nunc ipse Elector Saxoniae, *ccc*) nunc *Philippus Melanchthon*, non semper triplici circa pectus aere firmus, *ddd*) nunc reliqui *Protestantes* calidissime sollicitabantur, ac, ut paucis dicam multa, Catholicis omnia patebant, omnia fauebant, omnia ridebant, victoria, laudes, praemia, laurus ante pugnam dedicabantur; Protestantibus vero tristitia portendebant omnia, truces obvertebantur vultus, fores occludebantur, ludibrium, vis & mille decernebantur iniuriae. Ve-

E3

rum

ccc) Non licet heic nobis prolixius ista referre ex SECKENDORFIO & post eum aliis. Confer tamen CHYTRAEUM l. c. p. 70, p. 85. p. 66. sqq. Vbi in primis integra, cedro digna, epistola ad Electorem, legenda, ex qua & *Lutherum* & animum Electoris agnoscas.

ddd) Peruagatissimae sunt Eruditorum de *Melanchthonis* lenitate querelae, non aequae tamen aequae omnes. Ipse quidem LUTHERUS ipsum fictile vasculum adpellitauit in litteris ad Spalatium A. cloloxlx exaratis. Quorsum & illud HIERONYMI WELLERI pertinet: LUTHERUS quidem, Eliae more & Esaiae, in taxandis aduersariis tonitruare & fulminare solitus est; DN. autem Philippus, exemplo Ioëlis, aduersariorum animos flectere ad poenitentiam studuit. *Memini Lutherum dicere: Magister Philippus ist ein frommes Herz / er wollte gern die Widersacher mit guten Worten fromm machen: Ich Baldrechte; er aber höfelt. Minime ferre poterat, si quis D. Philippum re-*

rum enim vero terreantur , contremiscant, impallefcant , fatifcant , cadant , qui non , nifi humanis , vigent viribus , qui pro terrenis , caducis , improbis in arenam descendunt rebus , qui irreligioforum signis homuncionum nomina dant , factionis prauo addictae genio castra fequuntur , qui voluptatibus fuis inilitant , habendi libidini litant , ambitioni velificantur fuae ; ftabant ad pericula ifta omnia Noftri , ftabant , vt Mar-

pe-

prehendebat , dicens : Ach ſie verſtehen D. Philippum nicht / ich aber verſtehe ihn wohl. Vid. Unſchuldige Nachrichten / A. cloloccl. Menſ. Mai. Num. II. p. 145. Interim tamen grauiter ipſe in eum animaduertit ac viriles inſpirare animos contendit. Teſtantur id Lutheri litterae ad Philippum & alios in Comitiiis datae. Philippum ſua exercet Philoſophia ac praeterea nihil , inquit Lutherus , in Epift. ad Iuſtum Ionom , die 20. Iulii 1530. data. Ad Melancthonem vero ſcribit : Ego etiam ſaepe crucior , ſed non perpetuo. Philoſophia tua ita te vexat , non Theologia , ea , quae & Ioachimuum tuum (Camerarium innuit) qui mihi ſimili cura rodi videtur. Quafi vero veſtra inutili cura quidquam efficere poſſitis , was kan denn der Teuffel mehr thun / Dann daſſ er uns erzwürget ? Ad eundem d. 19. Iunii , eiufdem anni , ſcribit : Finis & euentus cauſae te diſcruciat , quia non poteſ eum deprehendere. At ſi eum comprehendere poſſes , nollem eiuf cauſae me eſſe participem , multo minus autorem. Deus poſuit eam in locum quendam communem , quem in tua

pesia cautes: firmo stabant talo, non suā, sed omni-
 potentis Dei strenue acturi causam, non regio-
 nem, sed religionem, regionum etiam suarum ia-
 ctura vindicaturi, non suum, sed aeterni Numinis
 honorem, suo, si res ita ferret atque opus esset, re-
 demturi sanguine. Immo vero stabant & per-
 stabant pectore firmo, immortalī memoria fa-
 maque dignissimi principes, suaque constantia
 artes aduersariorum eludentes omnes, suarum,
 ex limpido sanctissimi Dei verbo haustarum, do-
 ctrinarum librum perficiebant; (eee) Ac quid-
 quid etiam maleuolorum obuerterat indignatio;
 semel iterumque, vt publica in panegyri audire-
 tur, contendebant. Scilicet vbi primum haberi
 Augustae Augustissimus ille Imperii senatus
 coepit, suaque Caesar, *Campegius*, *Austriaci*, alii,
 essent

tua Rhetorica non habes, nec in Philosophia tua. Is
 vocatur fides, in quo loco omnia posita sunt, & βλε-
 πόμενα, καὶ μὴ φαινόμενα &c. Vid. Io. CHRISTOPHORI
 WENDLERI Dissert. A. cl. 16 cex. CHRISTOPHORO SONN-
 TAGIO Praefide, Altdorfi habitam, de Praecipuorum quo-
 rundam seculi xvi. & xvii. Theologorum Lutheranorum eru-
 ditione, in Ecclesiam meritis & scriptis, Sect. II. §. X. p. 73.
 sq. Sed de Melanchthone paullo post plura.

eee) Incommodum istud ante aduentum Caesaris otium commo-
 disimum Protestantibus accidit ad texendam & polien-
 dam Confessionem suam, seu Apologiam, quam primum
 vocabant. Vid. CHYTRAEUM l. c. p. 58. sq. & p. 62.

essent praefati : *Saxoniae Princeps Elector , Georgius Brandenburgicus, Luneburgensis, Lantgravius*, orant Caesarem, vt suae doctrinae confessionem, scripto comprehensam audiat : ille iubet exhiberi scriptam atque deponi : rursus illi, quoniam ea res ad ipsorum existimationem, ad fortunas, ad sanguinem atque vitam & animae salutem pertineat, & quia secus ei forte delatum sit, quam res habeat, instant, & audiri postulant. Caesar, vt postridie domum suam veniant, iubet, sed scriptum sibi iam tradi petit : illi denuo, quam possunt vehementissime, vrgent & obsecrant : neque putasse dicunt, hoc sibi denegatum iri, quum alios, multo se humiliores, in rebus etiam leuioribus audiat : Cum autem ille de proposito nihil mutaret, petunt, vt scriptum sibi relinquat, donec sit recitatum. Eo permisso, veniunt altera die, atque ibi in coetu principum & omnium ordinum, auscultante Caesare, recitant. (fff)

fff) Vid. SLEIDANUS l. c. l. vii, p. m. 186. Add. Chytraeum l. c. p. 117.

*Reliqua operas typographicas exercent,
continuo subsequuntur.*

pesia cautes: firmo stabant talo, non suā, sed omni-
 potentis Dei, strenue acturi causam, non regio-
 nem, sed religionem, regionum etiam suarum ia-
 ctura vindicaturi, non suum, sed aeterni Numinis
 honorem, suo, si res ita ferret atque opus esset, re-
 demturi sanguine. Immo vero stabant & per-
 stabant pectore firmo, immortalī memoria fa-
 maque dignissimi principes, suaque constantia
 artes aduersariorum eludentes omnes, suarum,
 ex limpido sanctissimi Dei verbo haustarum, do-
 ctrinarum librum perficiebant, (eee) ac, quid-
 quid etiam maleuolorum obuenterat indignatio,
 semel iterumque, vt publica in panegyri audire-
 tur, contendebant. Scilicet vbi primum haberi
 Augustae Augustissimus ille Imperii senatus
 coepit, suaque Caesar, *Campegius*, *Austriaci*, alii,
 F essent

tua Rhetorica non habes, nec in Philosophia tua. Is
 vocatur fides, in quo loco omnia posita sunt, & βλε-
 πόμενα, καὶ μὴ φαινόμενα &c. Vid. Io. CHRISTOPHORI
 WENDLERI Dissert. A. clō lō ccx. CHRISTOPHORO SONN-
 TAGIO Praefide, Altdorfi habitam, de *Praecipuorum quo-*
rumdam seculi xvi. & xvii. Theologorum Lutheranorum eru-
ditione, in Ecclesiam meritis & scriptis, Sect. II. §. X. p. 73.
 sq. Sed de *Melanchthone* paullo post plura.

eee) Incommodum istud ante aduentum Caesaris otium commo-
 disimum Protestantibus accidit ad texendam & polien-
 dam Confessionem suam, seu Apologiam, quam primum
 vocabant. Vid. CHYTRAEUM l. c. p. 58. sq. & p. 62.

essent praefati : *Saxoniae Princeps Elector , Georgius Brandenburgicus, Luneburgensis, Lant. grauius*, orant Caesarem, vt suae doctrinae confessionem, scripto comprehensam, audiat : ille iubet exhiberi scriptam atque deponi : rursus illi, quoniam ea res ad ipsorum existimationem, ad fortunas, ad sanguinem atque vitam & animae salutem pertineat, & quia secus ei forte delatum sit, quam res habeat, instant, & audiri postulant. Caesar, vt postridie domum suam veniant, iubet, sed scriptum sibi iam tradi petit : illi denuo, quam possunt vehementissime, vrgent & obsecrant : neque putasse dicunt, hoc sibi denegatum iri, quum alios, multo se humiliores, in rebus etiam leuioribus, audiat : Cum autem ille de proposito nihil mutaret, petunt, vt scriptum sibi relinquat, donec sit recitatum. Eo permisso, veniunt altera die, atque ibi in coetu principum & omnium ordinum, auscultante Caesare, recitant. (fff)

En vero haec scenam (ggg) longe pulcerrimam, sce-

fff) Vid. SLEIDANUS l. c. L. VII, p. m. 186. Adde CHYTRAEUM l. c. p. 117.

ggg) De loco, quo praelecta & exhibita fuit Confessio, aliisque huc spectantibus, vid. SEKENDORFIUS l. c. Sect. 29, §. LXV. f. 170. Vir Ven. ERNEST. SAL. CYPRIANUS *Hist. der Augsp. Confess.* c. VII. §. VI, & sq. p. 68. & 72. CHYTRAEUS l. c.

scenam annalibus nullis tacendam, lapidibus incidendam, aeri insculpendam, pectoribus imprimendam omnibus. Vides Principes, sapientia, meritis, potentia, canis, pietate, venerabiles, doctrinarum, omnibus exosarum contemptimque habitarum, publicos buccinatores, laudatores, adsertores; contueris Imperatorem, totius orbis terrorem, acrem, seuerum, sacris imbutum, deditumque, alienis, auditorem doctrinarum, summorum virorum calculis certatim damnatarum, adtentum, placidum, patientem; cernis primarios Ordinum sacrorum viros, qui omnem hactenus industriam operamque in eo posuerunt, vt tenebris involuantur aeternis, ad Indos relegentur & Garamantas, centauris & lapidibus potius, quam hominibus, decantentur repurgata à *Luthero* placita, iam, veluti Angeronae in facello, inter illorum sollemnem celebrationem adsertionemque penitus conticescentes, sacro silentio suorum errorum censuras venerantes, atque ad dicam, hisce totius in Germaniae comitio scriptam, ne quidem hiscentes; audis sine conuicio, in quo vitium adhuc posuerunt omnes; Accipis elegantissimam delectissimarum veritatum syllogen, obstrepente nemine, quibus commo-

dare aures sine bile, sine ira, sine diris nemo voluit vnus. Obiicitur obtutui tuo delectum vniuersae fere Europae Compendium, patentissimas istis aures praebens atque ad easdem sine mora quaquauersum disseminandas diuinis veluti auspiciis comparatum. (*bbb*) Vere profecto *Lutherus* ad *Serenissimum Saxoniae Electorem* ix. Iulii mensis die scripsit: *Aduersarii* praeclare se rem gessisse existumant, quod conciones per interdictum *Caesareae Maiestatis* intermitti curarunt: sed non vident miseri, per confessionem scriptam, *Caesari* exhibi-

bbb) Agit hacce de re, si historiam spectes, testem veritatis *ROBERTUS BELLARMINUS* in Praefatione, in *Gymnasio Romano* 1576. habita, & Tom. I. *Disputationum de Fidei Controuersis* praemisit Litt. B. totidem verbis: Atque utinam soli sibi noceret haereticus, & non continuo venenum suum longe, lateque diffunderet. Sed verissime scriptum ab Apostolo esse, haereticorum verba, ut cancerum serpere, testis est locupletissimus nostra haec aetas. Quis enim ignorat pestem Lutheranam, in *Saxonia* paullo ante exortam, mox *Germaniam* pene totam occupasse: inde ad *Aquilonem* & *Orientem* profectam; *Daniam*, *Noruegiam*, *Suetiam*, *Gothiam*, *Pannoniam*, *Hungariam* absumpsisse: tum ad *Occidentem* & *Meridiem* pari celeritate delatam, & *Galliam*, *Angliam*, *Scotiam*, florentissima quondam regna, breui tempore populatam: ad extremum *Alpes* transcendisse, in *Italiam* usque penetrasse.

hibitam, plus praedicatam & latius propagatam esse hanc doctrinam, quam fortasse decem concionatores facere potuissent. Egregiam vero sapientiam aduersariorum, quod M. Islebius & caeteri concionatores tacere coguntur; prodit autem Elector Saxoniae & caeteri Principes ac Domini cum scripta confessione, & concionantur liberrime coram Caesarea Maiestate & toto Imperio, in omnium conspectu, ut audire cogantur, nec contradicere quicquam possint. Ich meine ja (Puto fane) hoc interdictum de intermit- tendis concionibus non multum obfuisse. Nolunt mi- nistris suis concedere, ut concionatores audiant, & coguntur ipsi multo deteriora, (ut ipsi nominant) & Principibus concionantibus, audire & obmutescere. Christus profecto non tacuit in comitiis, ac etiamsi in- saniant, tamen plus ex Confessione audiuerunt, quam, si totum annum concionatores audiuisent. Ita com- pletur, quod Paulus dixit: Verbum Dei non esse alli- gatum. Si in suggestis prohibetur, tum in palatiis Regum illud audiri oportet. Si miseris concionatori- bus illud praedicare non conceditur; tum magnos Principes & Dominos praedicare necesse est. Et in summa, si omnia tacent, lapides clamabunt, inquit Christus ipse. (iii) Immo vero clamauit tum

F 3

Chri-

Christus voce, *Stentoris* valentiore; in ruborem dedit, de mentis statu deiecit sui contemptores; quosdam etiam deuicit, abditissimos pectorum recessus penetrans; clamauit tum Christus, veriusque triumphauit, quam tum, quum sacro aliquot ante diebus itinere corporis dominici festiuitas fuit celebrata; (lll) Triumphauit Christus de veritatis diuinae hostibus triumphum in hisce comitiis incomparabilē certo certius expectantibus; (mmm) triumphauit de Imperatore, cuius animo veritatis sensum stimulosque illa occasione infudit atq; infixit saluberrimos; (nnn) triumphauit speciatim de *Hermanno*, Archiepiscopo illo Colonienſi, qui audita *Protestantium* confessione pristinos errores eiurauit, repurgata amplexus sacra constantissimus; (ooo) triumphauit, vt sicco singulos tranſeamus pede, de malis malorum hominum artibus turpibusque turpium mendaciorum architectis egregie: oppido multis multum de sinistra, quam de *Protestantibus* conceperant, opinione remittentibus, atque doctrinam eorum multo

lll) Qua de re superius plura dedimus.

mmm) Conf. SAUBERTUM l. c. p. 51.

nnn) Conf. SAUBERT. l. c. p. 13. sq.

ooo) Vid. SAUBERTUS l. c. N. 5. p. 34. sqq.

multo minus, quam olim existumassent, absurdam reputantibus, suorum denique permultos abusus ab illis iure reprehensos confitentibus. Neque heic praetereundum est, quod Cardinalis, *Matthaeus Langius*, Archiepiscopus Salzburgensis, apud omnes ingenue est professus: *Miserae reformationem videri sibi honestam, libertatem quibusvis cibis vescendi esse naturae convenientem, immo postulationem eam, ut homines Christiani humanorum mandatorum onere liberentur, iustam & aequam esse*; sed, ut misellus Monachus omnes reformet, id non esse tolerabile. Etiam *Cornelius Scoperus*, Caesaris Secretarius, interdum dicebat: *concionatores Protestantes, si bene nummati fuissent, ab Italis quam vellent religionem facile licitatos; frustra autem expectari, ut ipsorum religio, nisi auri splendore collustrata, ullam orbi lucem possit affulgere.* (ppp) At enim vero uti altissima in pace cogitandum de bello est: ita, dum de triumpho *Protestantium* sub duce suo, Iesu Christo, loquimur, continuandam de novis eorum curis, periculis & concertationibus nostram peruidemus Orationem. Non enim poterant non nova ex isto triumpho, tamquam equo Troiano, bella feri:

la feri : quum nihil tam insperatum, nihil tam graue accidere pontificis sectatoribus potuisset, quam sollemnis illa *Confessionis nostrae* publicatio. Quam quidem eo acerbius tulerunt, quo celerius singula eius capita plerasque in linguas continuo fusa, (qqq) atque salutaris industria legatorum, qui (rrr) frequentes admodum aderant, quaqua uersum, ad omnes fere Europae angulos, transmissa fuerunt. Hoc enim pacto per sollemne testimonium mendaciorum publice arguebantur, qui plaustris conuiciorum onerauerant Protestantes, labes impiarum doctrinarum, quam ipsis audaces calumniatores impudenter adfricauerant, abstergebatur; modesto, solido & pio admodum scripto ueternus praeiudicatarum, quae laborarunt, (sss) opinionum, excutiebatur plurimis, qui, vt

qqq) Vid. B. BUDDEI *Disertatio Historico-Theol. de Colloquiis Charitatiuis* Sec. xvi. Cap. II. §. vii. p. 57. Add. Theologi ex Nostratibus summi, B. GODOFREDI HOFFMANNI, *Commentar. in Aug. Confess. Proleg.* §. xlv. p. II. sq.

rrr) Frequentes Augustae fuerant, legati *Poloniae, Galliae, Angliae, Portugalliae, Scotiae, Ferrariae, Mantuae, Florentiae, Sabaudiae, Venetorum, Genuensium, Lotharingiae, Moscorum, Heluetiorum.* Vid. *Vener. V. D. ERNEST. SAL. CYPRIANI Hist. der Augsp. Confession* c. vii. p. 72.

sss) Ex *Vinariensis tabularis* codice inedito, cui inscriptio:

vt in partes cum Protestantibus magnis irent
agminibus, adducebantur. Gottes Wort ist, gra-
uiter hancce in rem LUTHERUS, (ttt) so kräftig
vnd mächtig, das es so vielmehr blüet, vnd zunimmt,
vvo es mehr verfolgt vird. Sehet an den Reichs-Tag
zu Augspurg, vvelcher vvarhafftig die letzte Posaun
für dem lüngsten Tag geuuesen ist. Dann die gantze
Welt tobet vvider Gottes Wort. O vwie musten
vuir dazumal bitten, daß Christus für den Papisten
im Himmel bliebe. Zu letzt ist vnser Lehr vnd Glaub
durch vnser Bekenntniß also ans Licht gebracht, daß
es in gar kurtzer Zeit, auch aus K. M. Befehl an
alle König vnd Fürsten gesandt ist vworden. Da sind
viel fürtrefflicher Leut an den Königlichen vnd Fürst-
lichen Höfen geuuest, die fiengen die Lehr gleichvwie
ein Zunder, vnd zündeten es darnach allenthalben
an. Also ist vnser Confessio vnd Apologia mit
grossen Ehren ausgangen, aber der Papisten Confu-
tation ligt vnd verfault im finstern. O vwie gern
vvolt ich, daß ihr Confutation herfür käme! vwie
G vvol-

Handlung der Religions-Sachen zu Augspurg 2530.
refert SEKENDORF, multos non vulgariter sapientes,
bene de Confessione indicasse, ac fuisse, qui dixerint: Sie
wolten nicht viel dafür nehmen / daß sie nicht bey der
Verlesung sollten gewesen seyn. l. c. Sect. 35. §. 78. f. 203.
ttt) Apud CHYTRAEUM l. c. p. 190. sq.

wollten wir uns an den alten zerrissenen Peltz ma-
 chen, und ihn also zerklopfen, daß die Flecke hin und
 wieder stieben solten. Aber sie hassen das Licht, sie
 wollen nicht herfür. Wir haben ihnen Frieden und
 Einigkeit gnugsam angeboten, aber sie habens aus
 großem Stoltz und Hoffart nicht annehmen wollen.
 Darum müssen sie es fühlen ohn alle Barmhertzigkeit.
 Also lesen wir im Buch Iosua, daß Iosua allen Städ-
 ten Friede angeboten, welchen doch keine als Gibeon
 angenommen hat. Die andern alle haben ihn ausge-
 schlagen, und sind darumb ohne Barmhertzigkeit un-
 tergangen. Darum ist derselbig Reichs-Tag hoch
 zu loben und zu preisen. Was allda verkehrt ist
 worden, soll niemands gereuen. Dann Gottes
 Wort ist daselbst ausgeruffen, und weit ausgebreitet,
 wider aller Menschen, Keyser, Papst, und aller
 Epicurer Meynung. Sie wollten es dempffen, so gieng
 es auf und an, &c. Quo certius autem haec ex-
 periundo didicerat pontificis factio, eo soler-
 tius quoque sibi deinceps remos omnes, & qua-
 drigas impellendas statuerat, ne malum, quod
 tanto iam inualuerat opere, latius serpendi, altio-
 resque agendi radices, reperiret vias, sed com-
 muni iam vbique opprimeretur opera. Serio
 igitur rem egit atque, vt vix natum coelitusque
 con-

concesum Palladium nostris extorqueret amplexibus, omnibus contendit nervis. Maxuma vis iterum pientissimis, qui tum familiam *Protestantium* duxerant, principibus incubuit, *Saxoni, Brandenburgico. Onoldino, Luneburgicis, Hasso, Anhaltino.* Saxoni sollemnis inuestitura, (uuu) eius filio coniugii cum sponsa lectissima, *Sibylla Cliuensi*, confirmatio (xxx) negabatur, terris vero populatio destinabatur. *Georgio, Brandenburgico, Hassoque*, iam promissis, iam comminationibus insidiabantur. (yyy) Altero statim a praelecta Confessione die in Senatu Principum atrox audiebatur vox: Simpliciter cogeret Imperator omnes principes ac populos, edicto WORMATIENSI parere, (zzz) apud Imperatorem vapulabant & pessime audiebant *Protestantes*, quod subdole egerint, foedissima pessimarum doctrinarum

G 2

mon-

uuu) *Sächsische Merkwürdigkeiten* L. II. Part. II. Clasf. I. I. Abth. c. III. §. VIII. p. 453. sq.

xxx) Vid. SAUBERTUM I. c. p. 58. Pluribus CHYTRAEUM I. c. p. 200. sqq.

yyy) COELESTINUS L. III. f. 61. MULLERUS I. c. L. III. c. XXXII. SEKENDORFIUS I. c. L. II. sect. 33. §. LXXV. f. 193. *Leben und Geschichte Marggraff Georgens* §. XXXII. p. 121. sqq. SAUBERTUS I. c. p. 118.

zzz) Conf. CHYTRAEUS I. c. p. 192. MELANCHTHON. Epist. L. I. p. 12.

monstra, ipsis alias deamata, Deum peccati audo-
rem, Christianos quosvis, feminas etiam, sacerdotes,
matrimonium, contractum civilem esse, in confes-
sionis suae tabulis veteratorie dissimularint; (aaaa)
Decem uno fasce lucubrationes, quae Lutherus
Imperatori depingebatur, tamquam Mon-
strum, horrendum, immane, ingens cui lumen adem-
tum, eiusque ac sociorum placita, ut coeci partus
auerni omnibus praesentabantur; (bbbb) Publicaba-
tur

aaaa) Vid. VLEMBERGIUS in vita Lutheri Cap. xxi. apud
ODORICUM RAYNALDUM l. c. Tom. xx. ad A. 1530. n. 85.
f. 381.

bbbb) CHYTRAEUS l. c. p. 214. Am Tage Margaretha / d. 13.
Iulii haben die Papistische Theologen folgende Bücher
wider die Lutherischen der Römischen Keyserlichen Ma-
jestät übergeben / mit diesen Titeln:

*Catholica & quasi extemporanea Responsio, super nonnullis
Articulis, Catholicae Caesaris Maiestati, hisce diebus,
in dieta Imperiali Augustensi, per illustrissimum Electorem
Saxoniae, & alios quosdam Principes, & duas Ciuitates,
oblatis.*

*Antilogiarum, hoc est, contradictionum M. Lutheri Baby-
lonica, ex eiusdem Apostatae libris, per Doctorem Iohannem
Fabri excerpta.*

*Haereses & errores, ex diuersis M. Lutheri libris in unum
collecti.*

*Haereses in sacris Conciliis antea damnatae, per Luthera-
nos iterum ab inferis reductae.*

*Haereses & errores Martini Lutheri, per Leonem Ponti-
ficem ante decennium damnati.*

tur Confessionis, acrior primum & copiosior (cccc)
G 3 confu.

*Haereses & errores M. Lutheri ante septennium per Vni-
uersitatem Parisiensem condemnati.*

Condemnatio facultatis Theologicae Louaniensis.

Epitome aliquot haeresium & errorum M. Lutheri.

Monstra Sectarum ex Luthero & Lutheranis enata.

*Lutherani Evangelii abominabiles & perniciosi & dam-
natissimi fructus.*

cccc) Ita COCHLAEUS in *Act. & Script. Luth.* ad A. 1530:

Quum intra paucos dies bene acrem copiosamque respon-
sionem, nempe Theologi, adornassent, (in qua non
solum, quæ erronea erant scripturis & rationibus confu-
tarunt, verum etiam circa ea, quae recta erant, osten-
derunt *Lutherum* suis cum complicibus antea longe ali-
ter docuisse atque scripsisse) exhibuerunt eam Caesari,
Caesar principibus catholicis: quoniam vero auidi pacis
& concordiae omnes erant, visum est eis lenius re-
spondendum, atque omittendum quidquid illorum
concionatores antea docuissent aut scripsissent aliter,
quam eorum habebat Confessio. Dum autem mutare-
tur confutandi modus, abierunt dies aliquot: exhibi-
tus deinde breuior modus iterum consultatione princi-
pum in disquisitionem venit, sub quam persona reci-
tari deberet ipsa confutatio? Ea principum disceptatio
variaque confutationis transcriptio rem ultra tres septi-
manas extraxit. Interea gloriabantur *Lutherani* non
solum Augustae in colloquiis apud quoslibet, sed etiam
per litteras ad diuersas ciuitates, papistas obmutuisse
ad ipsorum confessionem: quando vero in publico Cae-
saris, & omnium principum consensu recitata fuit con-
futatio per *Alexandrum* quemdam, Caesaris a secretis,

**confutatio (d d d d) tertio Augusti die , eodem ,
quo**

theutonice , multi e Lutheranis inepte cachinnabantur : alii scripturae citatos locos scripto excipiebant , ut postea reprehenderent. Vbi autem perlecta fuit usque ad finem , approbauerunt eam Caesar & omnes cum eo principes catholici , atque a Lutheranis principibus petierunt , ut ipsi quoque eam acceptarent & comprobarent. At illi petebant sibi exemplar confutationis tradi , quod Caesar ex iustis causis tradere noluit , nisi sub certis conditionibus , nempe ut seruarent apud sese & non communicarent aliis antequam Caesar iuberet : illi eo pacto recipere noluerunt ; atque ita discessum est e consessu. Caesar non aequo ferebat animo eorum contumaciam : illi sub publica fide tuti non magnopere timebant. Apud ODORICUM RAYNALDUM l. c. N. 86 , f. 582. Adde SPALATINUM *Annal. Lutheri* f. 184.

dddd) Cuius copia primum *Protestantibus* denegabatur ; wie wohl / ita MÜLLERUS , selbige nachgehends ein Bayrischer Rath / *Andreas Fabricius* , zu Cöln in Lateinischer Sprache durch den Druck publicirt / worauf sie CHYTRAEUS ins Teutsche vertiren / und seiner *Hist. Aug. Confess.* einverleiben lassen. Das Lateinische Exemplar findet man sonst in COELESTINO Tom. 3. p. 1. Doch trat endlich nicht allein an. 1572. das eigentliche Teutsche Concept ans Licht / sondern es wurde auch im Papistischen Buche Brill auf den Evangelischen Aug. Apfel genannt / nicht weniger in einem andern unter dem Nahmen der Catholische Oculist und Starenstecher editum scripto anonymo wiederholet. l. c. Cap. xx V. §. V. adde CHYTRAEUM l. c. p. m, 269. sqq. Cere- rum *Campegium* istius denegationis auctorem Carolo

quo recitatae nostri Symboli paginae, sunt loco;
 (eeee) declarabaturque, ista iam standum omni-
 bus, litem confectam, nec Caesarem ulteriori di-
 sputationi concessurum esse locum. (ffff) Quibus
 acceptis Landgravius Augusta, in salutato Caesare,
 indignabundus, se continuo subduxit. (gggg) Insti-
 tuebantur per integrum fere mensem Augustum,
 delectis ex utraque parte multis colloquutoribus,
 congressiones priuatae, non quidem tam pacis,
 quod prae se ferebant aduersae factionis antesi-
 gnani, conciliandae causa, sed ad circumuenien-
 dos, vulpino more, (hhhh) Protestantes, ac, quibus-
 dam

fuisse, PAULLUS SARPIUS docet l. c. p. 89. Vbi Campe-
 gius ad Carolum: *sibi consultissimum videri, lecta Luthe-
 ranorum doctrina, ne audientium animos praeiudicio imbu-
 at, legendam pariter eius doctrinae confutationem, sed cuius
 exemplaria nulla spargi deberent in vulgus, ne fenestra ape-
 riatur disputationibus; tum captatis ex ipso negotio occasio-
 nibus dandam operam, ut Protestantes in errorum via,
 quam ingressi sunt, ulterius non procedant; sed & minis
 propositis deterreantur, & beneficiis fauoribusque allician-
 tur.*

eeee) Conf. HENR. SPONDANUS l. c. N. V. f. 404.

ffff) Vid MÜLLER l. c. L. III. c. xxiv, xxv. Iudicium Me-
 lanchthonis de confutatione ista vide apud CHYTRAEUM
 l. c. p. 317.

gggg) MÜLLER L. III. cap. xxvii.

hhhh) ACHILLES PIRMINIUS GASSARUS propterea fructu ca-

dam placatis, dissociandos atque ita, per cuniculos, quod aperto nequiuerant Marte, euertendos. Neque multum sane abfuisse videtur, quin, ter callide mutata subinde scena, votorum damnarentur suorum, versipelles fraudum architecti, cum commilitibus, *Ekins, Wimpina, Cochlaeus.*
(iiii) Plurimum certe istas inter molitiones mutarioccoepit facies rerum nostrarum Augustae: ipsis quoque Theologis timidiorē induentibus animum. Non iam dicemus, ipsum *Melanchthonem*, altero statim post recitatam confessionem die confessum *Luthero* esse, se animo incredibiliter angī, diffluere lacrumis & tantum non lancinā.

ruisse ista adserit molimina, quod pontificii Lutherani nihil concedere, multo minus diluere possent, ac semper omnia conditionaliter ac plane captiose agerent. Annal. Augstburg. f. 1789. Tom. I. Menk.

iiii) Pluribus haec edisserunt *SEKENDORFIUS* l. c. sect. xxx, §. LXVII. f. 175. sqq. Sect. xxxiii. §. Lxxv. f. 193. sqq. *ABRAHAMUS SCULTETUS* l. c. f. m. 158. *ACHILLES PIRMINIUS GASSARUS* l. c. f. 1788. sq. *ODORICUS RAYNARDUS Annal. Eccles. Tom. xx. ad A. 1530. n. 95. sqq. f. 584.* qui tamen, contra omnem fidem, technas suorum, Nostratibus tribuit veteratorie. *DAUIDES CHYTRAEUS* l. c. p. 322. sqq. *Venerandus CYPRIANUS* l. c. cap. viii, §. 3 p. 79. sq. *Illustris STRUUIUS in der ausführlichen Historie der Religions-Beschwerden / Part. I. c. I. §. xxx. p. 96. sqq. alii.*

nantium confici curarum acerbitate : (llll) Sed Virum eximium, ab ipso *Melanchthone* magni factum, (mmmm) *Hieronimum Baumgartnerum*, in Comitibus Augustanis sub idem tempus versatum, non possumus non facere loquentem, qui ad *Lazarum Spenglerum*, Senatui Reipublicae Noribergensis tum ab epistolis, totidem cordate satis

H

te satis

III) Vid. CHYTRAEUS l. c. p. 223. sq. Merentur ibi, ut SEKENDORFIUS etiam rectissime censuit l. c. Sect. xxll. §. Lxix. f. 181. Responsoriae *Lutheri* ab omnibus legi, expendique, ut, quanta Vir, Dei actus spiritu, animi magnitudine, (ardentissimis parta precibus, ut M. *Vitus Diericus* in litteris ad *Melanchthonem* notavit : Ich kan mich nicht gnugsam verwundern / vber seiner trefflichen Beständigkeit / freude / Glauben vnd Hoffnung in diesen jemmerlichen Zeiten. Solche Stück aber mehret er täglich durch fleissige vbung Gottes Worts. Es gehet kein Tag fürüber / in welchen er nicht aufs wenigste drey Stunden / so dem studiren am allerbequemsten sind / zum Gebett nimmet. Apud Chytraeum l. c. p. 237.) Horuerit, intelligant Deoque confidere discant.

mmmm) Ita ipse *Melanchthon* ad Iustum Ionom xvll. Ian. A. 610 lxxlv. de *Baumgartnero* scripsit: Quanti hunc virum nos omnes, qui eum familiariter nouimus, fecerimus, nosti. Nam & priuata eius vita plena erat pulcerrimorum ornamentorum. Eruditione certabat cum doctissimis viris, quorum extant litterae. Iustitia & moderatione animi summa praeditus est: & patriae utilitati in publicis negotiis, in

te satis scripsit verbis : (n n n n) Mein freund-
lichen vwilligen Dienst zuvor , lieber Herr
Rath-

*tuendis & ornandis Ecclesiis , in prouehendis studiis litera-
rum , nemo in ea vrbe diligentius , & maiori assiduitate
seruit.*

(n n n n) Baumgartnerus eas claudit litteras : Solches alles hab ich
euch vertraulicher Weiß / als einem der die Sachen nie
mindern / denn ich / gern Gut sehe / mit mögen unan-
gezeigt lassen. Wollet Herrn Hieronymo Ebner mein
willig Dienst sagen / sonst wüßt ihr euch gegen andern
der Personen halben / so hierinn benennet / wol zuver-
halten. Gott geb uns allen seinen Frieden / Datum
Augsburg Dinstag den 13. Septembris, Anno 1530. Biduo
post idem ad eumdem scripsit: Mein freundlich willig Dienst
zuvor / lieber Hr. Rathschreiber / ich hab euch bey nech-
ster Post geschrieben / wie sich etlich Theologi, unsern
Theils in der Sachen vnsers heiligen Glaubens halten.
Verhoff es sey euch zukommen. Nun will solch
Umlauffen / und unchristlich practiciren kein Ende
haben. 2c. Ich kan der Beschwerden / so aus dies-
sem Plätzlein = bachen erfolgen / mit gnugsam Bedenken /
geschweig den mit Worten auszusprechen / darum bite
ich euch umb Gottes und seines Wortes willen / ihr
wollt das euer auch darzu thun / und Doctori Martino
Luthero schreiben / daß er doch / als der / durch den Gott
sein Wort erstlich der Welt wiederum eröffnet / dem
Philippo mit Gewalt einrennen 2c. 2c. Edidit haec
litteras ex tabellis manu exaratis, Gryphicus olim Theo-
logus, Io. FRIDERICUS MAIERUS in Dissert. de Lenitate
PHILIPPI MELANCHTHONIS cl. 15 CCXVII. Gryphiswaldiae
edita, cap. II. p. 17. sqq. Quodsi aliquis cum iis has

Rathschreiber : Ich kan nicht unterlassen , euch guter vertrauter Meinung anzuzeigen , wovür ich die Handlung dieses Reichs - Tages , so viel den Glauben berührt , ansehe , Gott geb , daß ich hierinnen nicht ein vvarhafftiger Prophet erfunden vverde. Und erstlich ist euch aus allen vorergangenen Handlungen unverborgen , was Anhaltens und stetigen Frettens unsern Theil , ietzo durch diesen , dann durch einen andern Teuffel , die sich in gutter Gestalt , ia zu Zeiten in Engel des Lichts verkleiden , und verwandeln , bißhero beschen ist. Wiewohl nun der Widertheil seinen Willen gar nie erlangt , auch unsers Theils fürgeschlagene Mittel nie öffentlich angenommen , so finden wir doch so viel , daß noch zur Zeit die Meynung ist , solche Mittel für bevwilliget , in den Abschied zu bringen , und ob gleich dasselb nicht geschieht , so haben sie doch nie keine Handlung vergebens gethan , sondern uns allezeit etwas abgedrungen , daß wir bevwilliget haben nachzugeben. Solches Nachgeben behalten sie alles auf den Stich , und vwerden sich deßweils,

H 2

so es

contenderit , quae apud COELESTINUM Tom. III. f. 62. sq. d. xxviii. Augusti ad Iustum Ionom datae leguntur , ac pugnare putauerit ; eum , praeter alia , temporis , quo & hae & istae sunt exaratae , rationem habere velimus.

so es uns am übelsten gelegen ist gebrauchen. (0000)
 Gott hat uns aber zu sondern Gnaden verordnet, daß
 die Confession heraus und einmal übergeben ist, sonst
 würden unsere Theologi längst ein anderes bekannt
 haben, wie sie denn, wo ihnen gefolgt würde, gern
 thäten, wiewohl sie einander ungleich seyn. Philip-
 pus ist kindischer denn ein Kind worden. Brentius
 (pppp) ist nit allein ungeschickt, sondern auch grob und
 rauch. (Rus sane, stiuamque heic olet BAUM-
 GARTNERI stilus: ne quaeso, durius nonnumquam,
 ac forte decebat, à priuato ex sua sententia ad fa-
 miliarem scripta offendant quemquam; omnium
 minime amplius ea, ac fas est, rerumque series &
 graui.

0000) Ita & LUTHERUS ad Melancthonem: Sehet euch denn
 noch wohl für / und gebt nicht mehr / denn ihr habt /
 das jr nicht von neuen an zu einem schwehrem und
 sehrlichem Kampff gedungen werdet / das Euangelis-
 um zu erhalten. Ich weiß wol / das jr das Euangelis-
 um in solchen vertregen allezeit ausnempt / besorge
 aber / sie werden uns hernachmals für Meineidig und
 unbeständig schelten / so wir nicht halten / was sie
 wollen: Denn sie werden unser nachgeben / weitleiffig /
 noch weitleiffiger / auff's aller weitleiffigst / an-
 nemen / Ires aber werden sie enge / noch enger / auff's
 allerengest / spannen. Apud CHYTRAEUM l. c. p. 403.
 Conf. paullo post not. (rrrr) p. 62.

pppp) Ad hunc etiam pieratis & fidei plenas dedit litteras
 Lutherus, quas multo cum fructu legas apud CHYTRAEUM
 l. c. p. 235. sqq.

grauitas fert, aliquis ea valere velit.) Heller ist voll Forchten, und haben diese drey den frommen Marggrafen gantz irr und kleinmüthig gemacht, bereden ihn, was sie wollen, wievohl ich mercke, daß er gern recht thet. Der fromm Vogler muß in seinem Abwesen viel von ihm reden lassen, als wo er noch hier wär, hät man bißher so viel guts und friedlichs nit ausgericht: Der Churfürst hat in diesem Handel niemand verständiges, denn den einigen Doctor Brucken, den hat man aber dahingebracht, daß er nun auch mit Sorgen handelt, die weil er von niemand keinen Beystand hat, &c. Und darneben höret man nit auff, die so sich hierinn Christlich und tapffer erzeigen, in vielweg zu verunglimpfen, wie dann den Hessischen, die sich hierin gantz wol und erbarlich gehalten, öffentlich vor uns beschicht, besorg es werd mit uns auch dermassen gehalten. In Summa, wo uns nit bald ein rauber ungnädiger Abschied von Kay. Majst. gefällt, so würde man nit von uns lassen, biß man uns in die Reusen bringt, daß wir Gottes Hulde begeben, und des Kayfers nit erlangen. Denn das Wesen hat bißher stettigs gewert, als oft die Fürsten beyeinander, so komt einer zu den Churfürsten geritten, sagt ihm, wie er die Sache getreulich und gut meyn &c. Er hat diß oder jenes vom Kayser verstanden, und so man allein in diesem

oder jenem Stück entvrich, &c. möchte der Sachen noch zu helffen seyn. Als bald ist Philippus da, stelt Artickel, glosirt die, &c. Das vird dann etwa mitler Zeit durch Heller und Brentzen, auch in den Marggrafen getragen, so man uns denn dazu erfordert, und wir uns also den vorgekochten Prey mit lassen vwohl schmecken, so ist es eines Unvwillens, und laufen die Theologen um, sagen: wir mögen nit Friederleiten, gleich als vvar gewißlich durch unser Nachgeben Frieden zu erhalten; Wollen nur mit dem Landgrafen drein hauen, den sie denn hierinn vvarlich jämmerlich verunglimpffen. Was muß nun im Ende guts unter uns selbst draus können vwerden, habt ihr als ein Erfahrner vvol abzunehmen. Derhalb ich nochmals nichts nützers kan bedencken, denn bald abgeschieden, gehet es nun den rauhen Weg hinaus, vwie der Kayser vor hat, so ist zu besorgen, das Evangelium vverd uns, vwie wir vvol verdient, mit Gevvalt genommen, und vwie vvol das hochbeschvverlich, so ist es doch gegen Gott leichter zu verantvworten, dann daß wir frey vwillkührlich in die Weg bevwilligen solten, dadurch es uns mit Lüsten vwürde gestohlen. Hierum ist vvol vonnöthen, Gott embsig anzuruffen, daß er der Sachen selbst helff, dann sie vvarlich über Menschen Vernunft kommen ist. Perit lex a prophetis, & sapien-

pientia a sapientibus. Der einig Schnepff hat noch einen
 Schnabel, Christenlich und beständiglich zu singen, &c.
 Paulo haec prolixius eo consilio repetere libuit,
 vt, quem in locum *Augustae* statim *Confessionis* no-
 strae, vix communi expositae auae, res deuenie-
 rint, intelligatur. Vt intelligatur, quanto Dei
 praesidio ac fauore opus fuerit pulcerrimo foetui,
 ne in tenella iterum periret aetate. Luculentius
 nimirum dispalescit, quantum praestiterit Deus,
 vbi vel frustra, vel nulla intercescit mortalium ope-
 ra. Adeo recte d. xV. Maii ad *Ioannem Dolzigium*,
 equitem auratum & *Ioannis*, Saxoniae Electoris,
 Mareschallum, *Ioannes Fridericus*, Electoris filius,
 vbi multa imprudenter in aula parentis agi, & Deum
 vere esse parentum & liberorum tutorem, scripsisset,
 adiecit, sperare tamen se, etsi humana consilia defi-
 ciant, eo tamen ipso ostensurum esse Deum, quod glo-
 riam verbumque suum absque hominum ope defendere
 possit: orandum igitur illum, vt opus suum exsequatur
 ad nostram salutem. (qqqq) Neque sane nostrae ita
 defuit Confessioni Deus indulgentissimus, quin ster-
 tentium aliquantulum animos excitauerit, robo-
 rauerit, de nouo inflammauerit. Inconcussa tamen
 illa

mansit, inuicta (rrrr) viguit omnes inter istos
 procellosarum tempestatum tumultus; Quid?
 quod vel maculas, ei per inuidiosam Confutationem
 adspersas, egregia prorsus *Apologia* (ssss) deterferit
 coele-

rrrr) Ita certe IOANNES AGRICOLA EISLEBEN ad Lutherum
 xxvii. Iulii scripsit: *Pacem a Deo. Gaudeo, Deum huius
 seculi nihil habere in hac causa Evangelii, quod possit per
 suos sophistas, sues & canes iure calumniari. Atque hoc
 unum, scilicet quia nihil inveniunt in Apologia fidei no-
 strae, quod pugnet cum illo Articulo fidei, videtur nego-
 tium Comitiorum extrahere. Nondum enim responderunt
 adversarii. Caesar omnia trahit in longas & serias deli-
 berationes, nunc iterum expectatur responsum Romani Pon-
 tificis super Apologia, & quibusdam aliis articulis, asser-
 tione, quam nuper Imperatori obtulimus. Varie enim affi-
 ciuntur verbo, quod per os nostrum loquitur Dominus. Ca-
 pito & Fabritius miris artibus & dolis quos possunt in suam
 opinionem pertrahere conantur, adeo ut Henkellum etiam
 Reginae Mariae concionatorem, invitauerint, ut pos-
 sint in eo ad diem gloriari. Brentius passus est se ad collo-
 quium novum adduci. Et ecce statim spargunt famam,
 Brentium cum eis sentire. Sic arripiunt, quae possunt
 quoquo modo ad suum dogma stabiliendum, quod infirmis
 atque invalidis nititur argumentis. Bene vale Carissime
 pater, ipsa Panthalionis M. D. XXX. Apud V. Cl. IOAN-
 NEM ERHARDUM KAPPIUM in den nützlichen Urkunden
 zur Erläuterung der Reformation: Geschichte / Part. III.
 p. 361.*

ssss) Eo scilicet libello, quo in Comitibus Augustanis Melan-
 chthon auctoritate publica adversariorum Confutationem

coelesti refectus robore Melanchthon. (tttt)
Nec minus illustribus admirabilis constantiae do-
I cumen-

refellere adgressus est. *Vid. B. ADAMI RECHENBERGII Ad-
pend. Tripartit. Part. 1. c. III. p. 13. sqq. Apologiae nomine
primum & Melanchthoni & Luthero ipsa designata fuit
Confessio. Ita X. Maii cl^o 1533. ad Lutherum scripsit
rationemque nominis dedit Melanchthon: Es wird euch
unser Apologia zugeschickt / wie wol es vielmehr ein
Confession ist / denn der Keyser hat nicht Zeit / lange
disputationes anzuhören. Ich habe aber gleichwol das
ienige gesetzt / das ich vermeine am Nützlichsten oder
zu lehren am dienlichsten sein. Aus diesem Bedencken
hab ich gar nahe alle Artickul des Glaubens zusammen
gefaßt. Denn Eck hat ganz giftige vnd Teuffelisch
Festerung wider vns lassen ausgehen / welche ich hie
mit hab wollen ablehnen. *Apud CHYTRAEUM l. c. p. 58. sq.
qui p. 60. ipse addit: Dieweil aber in disem des Herrn Phi-
lippt / vnd nehest folgenden D. Lutheri schreiben das
Wort APOLOGIA gebraucht wirdt: Erinnere ich den
Christlichen leser / das an diesem Ort / durch das Wort
APOLOGIA, nichts anders als die Artickel der Augs-
spurgischen Confession gemeinet wirdt / vnd das gang
nichts an diesem Ort von der Apologia oder Verantwor-
tung der Confession, die am 23. Septembris hernach
allererst vberantwortet ist / gered wird. Add. p. 468. &
IO. AGRICOLAE EISLEBEN citata Epistola ad Lutherum xxv. l.
Iul. 1530. scripta.**

(tttt) Qui vel ideo *acriori censura* notandus, vel omni priuan-
dus laude non erit. Saltim non meruit, quas praeter
rem in ipsum coaceruauit iniurias iniurius & ipsam in
Confessionem nostram, ipsius stilo exaratam, immo &

cumentis subinde illuxerunt laudatissimi, qui meliorem suam fecere causam, Principes. Accipite
vel

reliquos Doctores, ABRAH. SCULTETUS, passim quidem a nobis ceteroquin laudatus. Vide *Annal. Evangelii renovati* Decad. II. ad. A. 1530. f. m. 159. Vbi stilum attritum bile ita vertit: *Atque haec est historia celebris illius Confessionis, quae ab urbe Augusta, Augustanameruit nominari, tanquam in pretio habita fuit a multis, ut dixerint: malle se de Paulli ipsius Apostoli, quam de Confessionis Augustanae doctrina, dubitare. Mirari autem subit, quid iudicii vel illis fuerit, vel hodie sit iis, qui literis & syllabis huius Confessionis, Carolo Caesari Augustae exhibitis, ita anxie inhaerendum putant: ut ne apicem quidem citra crimen laesae veritatis Evangelicae immutari in ea debuisse statuunt: cum constet, Confessionem in summo metu, inter gemitus & lacrymas, a Theologis numero paucis & iis ipsis nondum plene per omnia fidei capita illuminatis, compositam esse. Testantur Acta; hoc egisse Evangelicos, ut quam proxime ad Caesaris, cuius gratiam captabant, sententiam se aggregarent. Testantur Acta, Lutherum & Melanchthonem multa Pontificiis indulgisse, quae etiam sociis displicerent. Qua de causa laudatissimus Hassiae Landgravius, Philippus à Comitibus Lutherum per epistolam monuit: ut ne quid amplius adversariis largiretur. Itaque multa sunt praetermissa studio, quae necessario fuerant inferenda. Nec semel conquestus est Melanchthon: non habuisse se Augustae, quibus cum sententias erudite conferre posset. Et memini virum minime vanum, Hermannum Witekindum, Professore Mathematicum in Academia Heidelbergensi, narrare nobis, audisse se ex ore Melanchthonis, cuius domesticus fuerat, quum Augustae quae-*

vel vnum celeb. BEKMANNUM de Guolfango, Anhaltino : Er hat bey vorsehender Unterschrift sich dieser

groß-

1 2

situm inter Evangelicos esset, utrum propositionem illam, sola fide iustificamur gratis, tueri vellent, nec ne, respondisse quendam Theologum: Omnino, omnino: addendum etiam, frustra. Fuit & alius, qui, ut memorant Theologi Wittembergenses, non dubitavit affirmare, ἀξίωμα, sola fide iustificamur, ex Platone & Catone quam optime posse declarari: si quidem Plato scripserit: Deum non tam externis gestibus, quam virtute coli: & Cato idem sanxerit pervulgatis illis versibus:

Si Deus est animus, nobis ut carmina dicunt:

Hic tibi praecipue pura sit mente colendus.

Ipsum aureum Melanchthonis ingenium a scoriis Papisticae doctrinae nondum plane erat expurgatum. Haec SCULTETUS! quam maligne pleraque, quam ατεγ γεαφνε, quam audacter, omnem contra fidem historicam, nemo non videt, qui videt quidquam. Est certe, immo plurimum nostra interest, quam ob rem monumentum hocce, ex diuinis litteris, quantum quantum est, summa integritate expressum, diuinoque munere nobis concessum, magni faciamus, ne tantillum mutari, sartum rectumque seruari velimus. Conscriptum vero illud esse, γεαψοδω, inter lacrimas & gemitus (Ecquis etiam hoc in fraudem eius interpretabitur, nisi maleuolus? Optumi certe piorum foetus sunt doctorum, quos preces inter, gemitus inter, & lacrimas enituntur pias) a paucis, nondum plene per omnia fidei capita illuminatis, id vero est succus nigrae loliginis, aerugo mera. Centies haec a nostratibus iam sunt explosa, confecta. Vid. *Celeberr. LOESCHERI Histor. Mor. Tom. II. c. VII.*

großmüthigen Worte verlauten lassen: Ich habeman-
 chen schönen Ritt andern zu gefallen gethan, vvar-
 um sollte ich dann nicht, vwann es vonnöthen vware,
 auch meinen Herrn und Erlöser Christo Iesu zu Ehren
 und Gehorsam mein Pferd satteln, und mit Darsetzung
 meines Leibes und Lebens, zu dem ewigen Ehren-
 Kränzlein im Himmlischen Leben eilen. Schrieb auch
 mit nicht geringem Vertrauen von Augspurg an seine
 Frau Mutter: Ich hoffe zu Gott, er v wird sein Gött-
 liches Wort vwohl erhalten, obs gleich dem Teuffel und
 aller Welt leid ist. Ingleichen, der Teuffel hat jetzt o-
 viel zu schaffen, aber vvir haben einen Trost, daß Gott
 sein Herr und Meister ist, der v wird ihm seine An-
 schläge vwohl zu trümmern stossen. Und als bey
 v vährendem Reichs - Tage einsmals von Beständigkeit
 der Evangelischen Religion geredet vward, ant-
 v vorttete er freyen Muths: Er vvolle lieber einem
 davor die Stiefel ausvvischen, und sich Land und Leut
 verzeihen und an einem Stecken davon gehen, dann
 daß er solte eine andere Lehre dulden, oder annehmen.
 Als auch Churfürst Iohannsen zu Sachsen auf die-
 sem Reichs - Tage eine Formel von der Evangelischen
 Religion abzutretten angetragen vward, dieser aber
 geantv vortet: Gott hat mich zum Churfürsten des
 Reichs gemacht, daß ich mein Lebtage nicht vverth
 bin

32

32

32

bin worden, vwill er mich nun ferner zum Churfür-
 sten haben, so v wird ers vvol schicken, vvo nicht, so
 mache er aus mir, vvas er vwill, sein Wille der beste ;
 Und König Ferdinandus solches dermassen iibel auf-
 genommen, daß da der Kayser ihm, vwie den andern
 Fürsten des Reichs die Hand gebotten, der König das
 nicht gestehen vvollen, sondern ihm aus Zorn die Hand
 v wieder zuruck gezogen, dieser hergegen sich solches
 nicht bevvegen lassen : So ist Fürst Wolfgang, nebst
 Marggrafen Georgen aus dem Mittelherfür getret-
 ten, und dem Kayser ihre Dienste mit Leib und Blut
 angetragen, jedoch mit angehängter Bitte, S. Kayserl.
 Mayst. vvolten sie bey der bekannten Religion gnä-
 digst lassen, vvürden sich auch gegen dieselbe in aller
 Unterthänigkeit verhalten : Iedennoch ehe sie ihren
 Gott und dessen Evangelium verlängnen vvolten, so
 vvolten sie ihnen lieber die Köpffe abschlagen lassen :
 Denen aber der Kayser gantz gnädig geantvortet :
 Lieben Ohmen ! nicht Kopf abe, nicht Kopf abe, so ist
 es nicht gemeynet. Als auch D Eck dermaleins etvvas
 hefftig heraus fuhr, daß ihn vvundere vwie die Luthe-
 rische so vvider den Strom strebeten, angesehen sie nicht
 gedencken solten, daß ihre Sachen Bestand haben, und
 sie also einmal nirgend vvürden bleiben können, so ant-
 vvorttete Fürst Wolfgang : Meynt dann ihr, daß eure

Sache einen Bestand haben könne? Unsere Sache ist gut, und Gottes Sache, dem trauen wir, der wird sie auch wohl erhalten. Das solt ihr aber wissen Herr Doctor! practiciret ihr einen Krieg, so verdet ihr auf dieser Seite auch Leute finden. (uuuu) Pulcre profecto, belle, ad exemplum pie! Verba quibus omni hominum memoria Princeps non phauit

uuuu) IOHANNES CHRISTOPHORUS BECMANNUS in der Historie des Fürstenthums Anhalt Part. V. Libr. II. c. xll. f. 141. sq. Egregia non minus Georgii Brandenburgici fuit declaratio: vor meine Person werde ich ohnveränderlich Christi / und seiner Apostel lehren / durch des heiligen Geistes Beystand folgen / und habe dargegen längstens alle Zeitliche / Irdische und vergängliche Güter dieser Welt / welche viele Menschen mit Verlust ihrer Seeligkeit so hoch achten / lernen verachten. Die Ewigkeit aber / und daß mir ewig wohl seyn möge / ist die einzige Absicht meines Lebens und aller meiner Handlungen. AUCTOR der Lebens- Geschichte Georgii S. xxxll. p. 124. Qui & S. xxxvi. addit: Er ließ auch ein Danck- Fest / wegen verliehener Göttlichen Gnade auf diesem Reichs- Tag in seinen Landen halten / und darauf eine Medaille prägen / deren eine Seiten die Brustbilder dieses Herrn und seines Pupillen Marggraff Albrechts praesentirt / mit der Umschrift: Si Deus pro nobis, quis contra nos; die andere aber das Brandenburgische Wapen / mit diesen Worten: Verbum Domini manet in aeternum. Wie dann diese Münz noch hin und her zusehen. p. 131.

protulit meliora Optumus ! Atque sic sane triumphavit Augustae *Augusta Lutheranorum Confessio* etiam tum, quum pessum ire, in perniciem ruere visa sunt omnia ! Verum, peperit haec etiam victoria, novas rursus iras, nova bella, nova pericula. Quum non licuit facere, quod votis praeeperunt ac voluerunt, fecere tamen, quod valuerunt aduersarii: aduersus Protestantes acerba effundentes decreta : ne scilicet tolerentur, qui de coena Domini, secus, quam hucusque seruatum sit, docent, ne quid in *Missa* vel communi vel priuata mutetur, ut chrismate pueri confirmentur, & aegrotantes oleo consecrato inungantur : imagines atque statuae minime remoueantur, & quibus in locis ablatae sunt ibi restituantur : eorum opinio, qui liberum esse negant hominis arbitrium, nequaquam recipiatur, quod & pecunia sit, & in Deum etiam contumeliosa : nihil omnino doceatur, quod illa ratione magistratus imminuere possit dignitatem : dogma illud de sola fide iustificante locum non habeat : ecclesiae sacramenta sint eo loco & numero, quo antiquitus : caeremoniae omnes ecclesiae, ritus, exequiae mortuorum & id genus alia seruentur : sacerdotia, quae vacant, conferantur idoneis : qui ante hoc tempus facti sunt mariti, sacerdotes, vel ecclesiastici, priuentur beneficiis, quae statim ab hoc conuentu

confe-

conferantur aliis : (xxxx) Breviter, in iis, quae pertinent ad fidem atque Dei cultum, nihil quidquam immutetur : qui contrafecerint, corporis atque vitae seu bonorum discrimen subeant : quidquid ablatum est ecclesiasticis, restituatur : In Camerae iudicium nemo recipiatur, nisi qui decretum hoc de religione factum adprobavit ; alioqui moveatur loco. (yyy)

Ast hisce ad extrema quaeque merito signum conferebatur datum : itum enim illico in federa : de die in diem accessit plus disfidantium odiis, non, nisi ferro dirimi lites posse, creditum : ventum ad arma : *dimicatum, dimicatum, dimicatum* (horret animus, haeret lingua, riget manus & obtorpet, ut, quae facta nolim, dicere nequeam, scribere taedeat) *Dimicatum* ; At, quam male Nostratibus propitio Marte ! Captus Io. Fridericus, Saxo, capitis damnatus, (* yyy) captus & Hassus, prostrata, vno ad Muhlbergam ictu omnis Protestantium salus, omnis Lutheranorum religio. Proh diem ! proh aterrimum diem, atro, dum iliucescet dies, signan.

xxxx) SLEIDANUS L. VII, p. 200, 201.

yyy) Conf. & MULLERUS l. c. L. III. c. XLVIII. HARAEUS l. c. f. 596. Nec non *Corpus Recesuum* f. m. 250. sqq.

* yyy) Vid. HORTLEDERUS l. c. T. II. L. 3. c. 70. f. 575. sq. & C. 81. §. 2, §. 245. f. 723. P. SARPIUS L. III. p. 460.

signandum lapillo! Eo grauius hanc sensit cladem coetus *Protestantium*, quo calamitosiora fuerunt bella, *Wurtembergicum*, *Monasteriense*, *Brunswicense*, quae interiora Germaniae inter haec male affluerunt, multorumque melioris factionis vires adtriuuerunt. Antea etiam Romanorum Regis electione insigniter exasperabantur animi: visum ea re Germanicae libertatis iugulū peti aperte. (zzzz) Pertinebat ad conflandam inuidiam Saxonis exauctoratio. (a) Et quis iliada malorum edisserat, quae tibi tunc incubuit, dulcissima *Wurtembergia*, tristissima *Germania*! Fuit sane, quam ob rem probi omnes maxumam sustinerent curam, ne victo-

K

res

zzzz) Vid. HARAEUS l. c. ad A. 1531. f. 586. MELCHIOR GOLDASTUS in *Politischen Reichs Händeln* Part. II. f. 136. SLEIDANUS L. VII. & VIII. IO. BURCHARD. MENKEN, de *Naenis Polit. Carol. V.* §. IV.

a) Vid. praeter multos alios IAC. AUGUSTUS THUANUS ad A. clō lō XLVIII. p. m. 234. *Sächsische Merkwürdigkeiten* p. 749. sqq. AD. FRID. GLAFEY *Kern derer Geschichte des Hauses Sachsen* / L. I. c. 12. p. 213. & c. 13. p. 275. sqq. Add. MAMERANUS de *Reb. Car. V.* ap. SCHARDIUM SR. G. Tom. II. HORTLEDER l. c. Tom. II. L. III. c. 85. LUNDORPIUS *Act. Publ.* T. II. L. VI. c. 180. SIMON STENIUS *Vit. Mauriti* ap. *Freherum*, S. R. G. T. III. f. 454. FABRICIUS *Orig. Saxon.* L. IX. ad A. 1548. SPONDANUS l. c. ad h. A. Num. XV. f. 518.

res nostra mala ista suam putent occasionem. Non iam amplius de religione modeste disceptanda agebatur; illa praescribatur, imperabatur, obtrudebatur, extrusis sede sua quotquot consutae a *Julio Pflugkio, Michaële Sidonio, Ioanne Agricola Islebio* formulae prompto subscribere obsequio detrectarent. (b) Quò interim melior quisque fuerat, eo minus adduci se patiebatur, ut eius in verba iuraret. In vulgus percrebuit dictorium:

*Seelig ist der Mann,
Der Gott vertrauen kan,
Und vwilligt nicht ins Interim:
Denn es hat den Schalk hinter ihm. (c)*

Sed

b) *Declarationem illam Religionis famosam, Interim dictam, pungimus, quam vide apud MELCHIOREM GOLDASTUM, C. I. Tom. III. f. 518. sqq. Add. Corp. Reces. f. m. 447 & 517, alibique.*

c) *Conf. & numos in Interim cusos apud CHRISTIAN. LUNKERUM in Vita Luther. p. 248. Sudes certe illud plerorumque omnium in oculis fuit, omnium in illud odia, irae & tela fuerunt conuersa, qui quid distent aera lupinis, intellexerunt, qui ficta sanctiore de luto praecordia aluerunt, caducisque aeterna praeferre didicerunt. Non omnem heic eius historiam dare vel libet, vel licet; praeter Theologos, passim illud loquentes, non parci de illo sunt, SARPIUS, PALLAUGINUS, BOSSUETUS, MAIM-*

Sed poenas quoque dabant pasſim, qui ita ſen-
 K 2 tie-

BURGIUS, SEKENDORFIUS, RECHENBERGIUS, BIEKIUS,
 AUCTORES *Relationum innoxiarum*, OBSS. *Halens.* STRU-
 UIUS, alii. Nos etiam poſſidemus: *Bekentniß und Er-
 klärung auffß Interim*, durch der erbern Stedte / Lübeck,
 Hamburg / Lüneburg &c. *Superintendenten / Pastorn und
 Prediger / zu Christlicher und Nothwendiger / unterrich-
 tung gestellet.* Matthei x. wer mich bekennet für &c.
 Hebre. x. Der Gerechte wirt deß Glaubens Leben /
 wer aber weichen wirt &c. Gedruckt zu Magdeburg
 durch Christian Rödinger. MDXLVIII. Item: wider
 das *Interim*, papistische Meß / *Canonem*, unnd Meister
Eißeleben durch CHRISTIANUM LAUTERVVAR, zu diser
 Zeit nützlich zu lesen. A. 1549. Item: *Bedencken auff
 das Interim* von einem hochgelerten und Ehrwürdigen
 Herrn einem Erbarn Rade seiner Oberkeit überreicht.
 MDXLIX. Demum: Der Prediger der iungen Herrn /
 Johans Friderichen / Herzogen zu Sachsen &c. Sönen /
 Christlich *Bedencken auff das interim.* 1549. Datum
 Weimar / Sonnabends nach Jacobi. Anno Domini
 1548. Subscripserunt, Nicolaus von Amsdorff, Iustus Me-
 nius, Caspar Glatius, Iohannes Weber, Caspar Aquila,
 Martinus Gerialtius, Christophorus Hoffmann, Wolffgan-
 gus Stein, Iohannes Stolz, Laurentius Schrotter, Iohannes
 Aurifaber, Iohannes Molitor, Iohannes Grau, Casper Moller,
 Nicolaus Staffelstein, vel Theologiae Doctores, vel Eccle-
 siarum spectatissimarum Pastores, vel Superintendentes
 cuncti. Addantur & ii, qui *Adiaphoristicam*, quam vo-
 cant, Historiam delinearunt. Ex omnibus dispalescet,
 praeter rem AUCTOREM *Delineationis Ecclesiae Catholicae*
 gloriari p. 909, meliorem Vnionis formulam concinna

tiebant, solum vertere iussi plerique omnes. (d) Eo acerbius haec a *Protestantibus* merito accepta sunt, quo sanctius interea & frequentius promissa religioni securitas fuit, A. clō lo xxxll. *Noribergae*, post *Swinfurti*; (e) A. xxxlv. *Cadami*, in Comitibus *Spirensibus* Annis xLl, xLll, xLlv, & *Wormatiae* A. xLv. Talia vero expectanda veniunt ab iis, qui hostili animo pacem colunt: vbi viribus valent, aequitatis & clementiae obliuiscuntur, quae data porta ruunt, penetrant, grassantur: nec modum, nec finem insolentiae ponentes, nisi diuino circumscribantur arbitrio. Circumscribuntur autem repente, quum maxime superbiunt, longissimas spes incoant, amplissima moliminum spacia describunt. Quum dura quaeuis in *Protestantes* animo designasset *Carolus*, ad illa strenue dispensanda iam iam adiecisset animum: subito suorum recordatur, miseratur DEUS; scenam mutat, atque per illos ipsos, qui, vt magnis magni *Caesaris* de-

ri non potuisse. Sed praetermittendus heic nobis non est Io. SCHILTERUS de L. E. G. L. vii. cap. viii. p. 1007. sqq. Add. ADAMI in vita *Bullingeri* p. 488.

d) Conf. IAC. AUG. THUANUM ad A. 1551. p. m. 363. seq. & ad A. 1552. p. m. 475. SLEIDANUM L. xxi, p. 644. sqq.

e) Vid. HORTLEDERUM l. c. L. I. c. 10, II.

ris destinationibus inseruirent, ad illas, nemine opinante, (f) angustias *Carolus* redigit, vt sollemni *Transactione Passaviensi* quietem, immo *Augustana sanctione* aeternam pacem libertatemque nostrae indulgeat *Confessioni*. Admiramini mecum arcanam Numinis sapientiam, quae hisce intercescit: Expendite, vt *Carolus*, fructu victoriarum praecipuo in seueritate superbe posito, restituendis rebus nostris imprudens inseruiuerit, dum (g) *Hassum*, mala fide (h) eius, qui apud Imperatorem illam esse debere, si vbique terrarum exsulet, alias iactitauerat, captum, toties repetitum, clam etiam fuga subducendum, (i) non prius

K 3

- f) Quanta astutia, quanta celeritate occupauerit armis *Carolus Mauritius*, lege sis apud GEORG. ARNOLDUM in *vita Mauriti* Tom. II. *Menkenii*, f 1227.
- g) Custodiam *Philippi*, Landgrauii, diuturnam & indignam, causam fuisse, cur *Mauritius*, quum leniora omnia, haftenus tentata, frustra cessisse, nec quidquam apud Caesarem proficere, videret, ad violentum atque extremum defensionis subsidium animum adplicauit, tandemque pro patriae, religionis, agnatorumque libertate *iustum ac necessarium* bellum alacriter suscepit, docet CORNELIUS CRULL N. 89. sqq. in *Discursu Historico - Politico* mox laudando.
- h) Notus *versiculus*, qui super porta castri *Gissensis* exstat:
Captus erat princeps, non Marte, sed arte Philippus.
- i) Vid. THUANUM ad A. clō 10L. p. m. 309.

prius expediri vinculis voluit, quam *Mauritius*, in publicum sui opprobrium eam detentionem interpretatus, ita exacerbaretur, vt alta spiranti, inclementius grassanti, Caesari nuncium remittere statueret, ac in publicum conquereretur: religionem, aduersariorum artibus, contra fidem datam, in Germania conuelli & labefactari, ex occasione dissidii religionis, strata ad insolentem dominatum via; exactos liberis ciuitatibus concionatores, nec legitimi concilii expectato exitu, Augustae propositam confessionem pasim aboleri &, rebellionis obtento crimine, vim mentibus & conscientiis adferri: (l) Immo arma corripere, (m) ac mira felicitate *religiosam*, quam adpel.

l) I. A. THUANUS ad A. cl. l. p. m. 450. Adde Auszug der Beschwerden / so wider die Freyheit Teutscher nation eingeführet / und zu Krieg Ursach gegeben der Königlich Königlich Majestät zu Passau überreicht 1552. Apud HORTLED. l. c. Part. II. Libr. V. c. xlll, f. 1315. sqq. BELCAR. L. xxvi. p. 830.

m) *Iustitiam* Mauritanii Belli, quam sollicitauit Io. BODINUS, adseruerunt CORNELIUS CRULL, in *Oratione Inaugurali, seu discursu Historico-Politico, de Iustitia Belli Saxonici Mauritanii*, 1631. Wittebergae edit. OSWALDUS HILLIGER in *Vindiciis Mauritanis*, Io. CHRISTOPHORUS BARTENSTEIN *de Bello Imp. Carolo V a Mauritio, Saxoniae Electore, illato*. Add. HEIGIUS *Quaest. Sax. xl*.

adpellitamus, *pacem Confessioni* nostrae impetret. (n) Ita omnia ista mala, malis tot annorum artibus in nostram perniciem condita, consultoribus fuerunt longe pessima. Quam toto orbe pulsam, ex manibus, mentibus, memoria hominum excusam, deletamque gestiuerunt, eam probare, ciuitate donare, *perenni sanctione*, ceu aeterno munimento, ornare ac extra omne periculum in tuto collocare, ipsi cum multo labore instituerunt, *Confessionem*. Sed ita in more positum DEO est, ubi causam facit suam, ubi luculenta eximiae suae in rem quampiam voluntatis edere specimina, atque suae magnitudinem potentiae vult demonstrare! Quae, licet se omnino sic habeant, *caue* tamen, putes, hisce iam omnem extra teli iactum atque eo positam loco fuisse, *Confessionem* nostram, cui violentis imminere manibus deinceps religioni sibi aduersarii duxerint. Falleris, ita si tuas heic inieris rationes. Quamquam *Articulo* religiosae pacis *secundo* totidem sancitum verbis

n) De utraque pactione scriptorum & Commentatorum seges prostat copiosa: conf. IAC. PERIZONII *Res* sec. xvi. p. 574. sqq. IACOBI CAROLI SPENERI *Ius Pnbl.* Libr. I. c. vi. §. IV. sqq. p. 164. sqq. BURC. GOTTH. STRUUIUS S. I. P. C. VI. LEHMANNI *Act. P. R.* IO. SCHILTERI *Historia P. R.* ADAM. CORTREII, IO. STRAUCHII, aliorumque *Lucubrationes*.

verbis sit : *sacra Caesarea Maiestas*, Nos & Electores ac Principes sacri imperii nullum statum imperii intuitu *Augustanae Confessionis* eiusdemque doctrinae religionis ac fidei de facto violenter invadere, laedere ac opprimere, aliove modo contra conscientiam, scientiam ac voluntatem ab hac *Augustanae Confessionis* religione, fide, Ecclesiasticis ritibus, Ordinationibus & Ceremoniis, quas instituerunt, vel imposterum instituire intendunt, in suis principatibus, regionibus ac Dominis compellere, aut per mandata aut alium quemvis modum gravare, ac contemnere debemus, sed potius talem religionem, fidem, ritus ac ordinationem & ceremonias quiete ac pacifice relinquere ; Qamquam & in hanc desinat clausulam duodecimus eiusdem instrumenti articulus : pax haec in omnibus supradictis punctis & articulis vigorem suum usque ad finalem compositionem obtineat, atque ita undequaque constans, perseverans, inconditionata, perpetuo duratura pax constituta & decreta sit, ac maneat : und soll also hie mit ein beständiger, beharrlicher, unbedingter, für und für ewig wvährender Friede aufgericht und beschlossen seyn und bleiben ; Quod venerandi Senioris nostri, D. D. SCHWEDERI, erudita prostat Disertatio ; (o) nullatenus tamen ab eo inde tempore
a tur-

o) De Pacis Religiosae constantia & perpetuitate, heic Tubingae

a turbis, a periculis, ab iniuriis immunis floruit nostra *Confessio*. Ita enim in ruborem dedit, tam graue illa vulnus inflixit hostibus, sui, suorumque perditæ amantibus, præcipue sacri Ordinis hominibus, vt nulla vñquam, vel longissimi temporis intercapedo, eius rei memoriam, vel vindictæ cupidinem, illis excusura sit. Inprimis hæc omnia vehementissime offendebant pontificem, qui diras & minas in *Caesarem*, quem haereticum dicebat, & *Ferdinandum*, grauissimas quotidianis intonabat sermonibus, quæ concepta *IACOBI PERIZONII* verba sunt. (p) Is igitur cum ad seclis suis non tantum irritam continuo *sacratissimam* istam *transactionem*, *pacemque*, sanxit, vtpote *loricatam*, *gladio extortam*, fundamentum *Freystellionatus*;

L

(q) sed

edita. Add. LEHMANNUS l. c. Libr. l. c. xlx. *Reichs Abschied zu Speyer A. 1559, S. 5. verbis: Daß nicht desto weniger der Passauische Vertrag / auch der darauff erfolgte / Religion und Landfried / samt Handhabung und Execution derselbigen / für und für kräftig und Beständig bleiben / derohalben wir uns dann zu allen und ieden Ständen sampt und sonderlich versehen / setzen / ordnen und wollen / daß ietzt, Berührter Passauischer Vertrag / darauff erfolgte Religion und Landfried / samt Handhabung und Execution derselbigen / stät / fest und unverbrüchlich gehalten werden sollen / In Corpore f. m. 678. sq.*

p) *In Historia seculi sextidecimi ad A. 1556, p. 581.*

(q) sed alias quoque per Suos nihil fecit reliqui, ut illi, rebusque *Protestantium*, quantum posset, detraheret. Inferuire eo in primis etiam debebat ferilis iste, de *Reservato* (r) *Ecclesiastico*, articulus, quem
pacis

- q) *Sunt hi flosculi FRANCISCI BURCHARDI, seu Coloniensium Iesuitarum, in Autonomia. Eadem chorda oberrant Dillingenses Iesuitae in Pacis compositione, siue LAURENT. FORERO, siue PAULO LAYMANNO auctore composita. Sed dudum iis satis abunde factum est a Viris harum peritis rerum, IUSTO SPRINGERO, seu Petro Syringio, ADAM. CORTREIO, IO. SCHILTERO, ABRAH. CALOUIO, IO. STRAUCHIO, aliisque.*
- r) *De Reservato Ecclesiastico plura diximus in Dissert. de Edicto Restitutionis Ferdinandi II. Luculentum est de eo scriptum: der Geistliche Vorbehalt aus seinen Gründen erörtert / das ist: Gründliche Demonstration und beweisunge / daß der Geistliche Vorbehalt / ob er gleich dem Religions- Frieden mit einverleibet / die Protestierende Stände keines Wegs obligire oder verbinde: und also eine Person Geistlichen Standes von der Catholischen Religion zur Lutherischen treten könne / ohne verlust der Beneficien, so dieselbe von ihrem Geistlichen Stand gehabt. Adde Iacobi Lam. padii, seu Scipionis Aretini Gründliche Deduction, wie es mit dem Geistlichen vermeyntē Vorbehalt eigentlich bewandt. Add. Ahasueri FRITSCHII, Vlrici OBRECHTI Dissertationes, de Reservato Ecclesiastico, ADAMI CORTREII Obs. ad Pacem Religiosam Art. V. f. 99. sqq. Henrici Andreae CRANII de Pace Religionis in Romano Imperio seruenda Dissertat. Iuridico-Politica Part. I. Probl. x. p. 101. Andreae BURGOLDENSIS Notitia rerum Imperii Romano-Germanici Part. II. Disc. x. p. 84. sqq.*

pacis tabulis sua, quam sibi adrogauit, auctori-
 tate, intrusit *Ferdinandus*, contradicente, atque
 strenue obnitente, non tunc tantum, sed post eti-
 am, in omnibus fere comitiis, *Protestantium* coetu.
 Qui quidem vt ab eo inde tempore vere *Eridos po-*
mun, multarum simultatum, litium & bellorum
 causa, *Protestantes* inter atque *Romanenses*, fuit:
 Ita eo sane contra totius Pacificationis scopum,
 in fraudem atque dedecus *Confessionis* nostrae
 numquam non turpiter sunt abusi. Quis tribu-
 at multum, quis accedat doctrinarum formulae,
 quam ita norit comparatam, vt dignitatibus priuet,
 vt bonis defraudet, exuatque, vt infra conditionem
 aliorum, ceteroqui aequalium, abiiciat sui Pro-
 fesores? (s) Putares, vel hoc solum inuentum,
 annorum non magno interuallo, *Confessionis Au-*
gustanae honorem, nomen, memoriarn oblitte-
 rare, penitusque potuisse extinguere. Ast, vt
 multum obfuerit illi, detraxeritque, vt etiam
 nunc detrahat, vt alias quoque creauerit mole-
 stias, altercationes, vellicationes, damna, delen-
 dae tamen isti ac opprimendae fuit impar: Immo,
Ferdinando I. Maximiliano II. Rudolpho II. & Mat.

L 2

thia

s) Vid. Io. Wolfgangus TEXTOR de Rat. Stat. cap. xxi. p. 657.

thia imperantibus, ita nonnumquam tolerabilis eius fuit conditio, vt passim halcyonia quaedam, ac incrementa, per annos admodum multos, senserit. Fatendum vero est, dolendum grauius, quum tranquillo nauigare coelo maxime cupierit, defuisse iterum esse sudum. Proh! turbulenta tempestates! proh! fluctus, proh! fata, quae defungendum rursus fuit, tristissima! Quam graue mihi est eo proferre pedem! quam vereor, vt afflictissimarum rerum spectaculum cuiquam sit iucundum! Ast opportune succurrit, A. V. succurret & vobis, diu non esse, quum atrum hocce aequor omnibus remis euerberaui. Scilicet, quum superiori anno *Edicti Restitutionis Ferdinandi II.* occasiones atque causas sollemni in panegyri exponere, cadauerosa & detestabilis facies, quam Germania omnis sub finem sexti decimi & sub initia sequentis seculi induit, mihi fuit praesentanda. Videbatur nefanda ista calamitosa temporis periodus fatalem quoque horam nostrae adferre *Confessioni*. Hostes eius, imperante, imperante? immo vero imperium nauseante, *Rudolpho II.* in turbido piscabantur. (1) *Protestantes Aquisgranenses*, insigni exsulum *Belgarum*,

2) Conf. DANIELIS EREMITAE *Itinerarium Germaniae*. lo. BARCLAY *Satyricon* Part. II.

garum accessione aucti, turbari coeperant, (u) magna deinceps inclementia sedibus pulsi; (x) in concilio *Augustano* Nostrates de multis iam iniuriis conqueri cogeabantur, (y) paullo post *Calendario Gregoriano* publica periculosi dissidii vtrunque capta tesfera. (z) Quae mala auxit aucta per *Concordiae Formulam* ipsos inter *Protestantes* discordia: (aa) Audentius inde *Catholicos Confessioni nostrae* insultasse, loquuntur *Colonienses*, *Argentoratenses*, *Donauverthenses*, *Iuliacenses*, aliaeque iniuriae, acerba miseriarum, quae paullo post nostram

L 3

-
- u) Vid. THUANUS P. III. ad A. clō lō xxcl. p. m. 715. sq.
 x) A. clō lōc xlv. Vid. IO. LUNDORPII *Act. Publ. Tom. I. f. 160.*
 IOB. LUDOLPHUM in *Theatro* L. xlv. c. II. n. 18. L. xvi. c. xlll. n. 22 *Carolus CARAFFA in Germ. S. p. 52. Mercurium Gallo-Belgicum* Tom. X. L. II. p. 110.
 y) A. clō lō xxcll. Vid. LEHMANNI *Acta* L. II. c. 48.
 z) Vid. IACOB. CAROL. SPENERUS *Hist. Germ. Tom. II. L. V. c. II. §.lv. p. 569.*
 aa) *Debuisset, scribit l. c. IAC. PERIZONIUS, ceteroquin eos Polonia ipsa, adeo aliis in rebus semper turbulenta, suo exemplo hisce temporibus ad veram reuocasse concordiam. Istic enim anno LXX. qui erant, partim Theologi, partim Nobiles, Boemicae, Augustanae, Zuinglianaeque Doctrinae addicti, in amicitiam & pacem mutuam Sendomirii laudabili prorsus modo coierunt, eamque dein variis identidem in synodis, ac tandem in Thoruniensi, anno xcV. diligentius sancitam, repetuerunt conseruaruntque diu integram. p. 662.*

stram fere submerserunt *Confessionem*, promulsis. Admoto enim Imperii gubernaculis *Ferdinando II.* ad ingenium *Iesuitarum*, quos vocant, toto, quantus quantus fuit, composito, non tam de tuendis, quam prolatandis, *Romanae Ecclesiae* finibus sollicito, repetiti religione voti ad priuandos sedibus, focis, aris, *Protestantes* obligato, paratoque, dum extirpare *Protestantes* possit, cum seipione commutare sceptrum; (bb) Hoc, inquam, capitali *Protestantium* hoste ad rerum summam admisso, tam infelix *Protestantibus* illuxit sidus, tanto illi calamitatum turbini inuoluebantur, vt, ad mittendum suae *Confessioni* nuncium, ad vnum omnes coactum propediem iri, videretur. Immo, visa ista iam in monte albo gladiis furentium dilacerata, sanie ac cruore cadauerum oblitterata, vel saltem perpetuo exilio mulctata: ita illa eotempore pedibus conculcata, insuper habita, *Bohemia, Moravia, Lusatia, Silesia, Austria, Carinthia*, ex ciuitatibus Imperii, & vbi non? exesse, atque in latebras sese abdere iussa est. Quum illa propius tum abesset a primo suo *Iubileo seculari*; abusi & ea occasio.

bb) Ex genuinis haec fontibus nostra, de *Ferdinandi II.* Edicto Restitut. dat Disputatio.

occasione sunt, qui vatiniana propter odia oculis mentibusque fructum ex tristibus istis casibus capiebant: vt variis cauillationibus certatim eam ignominiose perstringerent. Ita eam tum proterue incessebat *Iesuita, Adamus Conzenius*; illi iludebat *Auctor des Pöbstischen Post- und Wächter-Horns*, aliique. (cc) Omnes pro certo adfirmabant, fore, vt ante, & *Confessio Augustana* & cultores eius, pereant, ad incitas redigantur, quam laetum illud temp; illucesceret Quid? quod perfidus ille Grammaticus, *Cass. Scioppius, Ferdinando*, persuadere conatus est, ipsum ad Protestantes flammis ferroque exstirpandos, immo, vt vel ipsis principibus Protestantibus, in malam crucem actis, gulam frangat, obligatum esse. Quibus licet nec euentus responderit, nec *Ferdinandus* ad surrexerit; inter lacrimas tamen, eiulatus, angores atque metum, pressis vbique, exhaustis vbique tot cladibus, tam diro iugo ingemiscentibus vbique, *Lutheranorum* sollemnia tum fuerunt peracta; nec peracta vbique, vi hostili eius passim nullam faciente copiam; alicubi etiam peracta, sed crudelitatis, depopulationum, miseria

cc) Vid. Cl. Io. ERH. KAPPII *Praef. zur Ausführ. Beschreibung des ersten grossen Evangelischen Augsbургischen Confessions Jubel Fests.*

miseriarum, horrendis pone sequentibus procel-
lis ; cuius specimen tum & *nostra*, proh ! dedit pa-
tria, inclementium praeda hostium. Ast, quum dupli-
cantur lateres, venit Moses. Venit tunc *Suecus*,
immo vero *DEVS*. Quum scilicet *Monarchiam*,
non in terris tantum, sed & *Ecclesiis*, ac pectoribus
Germanorum, ac quidni in coelo etiam ? adfecta-
ret, animam agenti *Germaniae*, robore ac flore
exhaustis *Protestantibus*, compedes intentaret, fi-
dei que iam formulas adpararet, cum consultori-
bus suis, felix ex omni parte *Ferdinandus* : Deus,
indulgentissimus Deus, *απο μηχανης*, incomparabi-
lis *Gustavi Adolphi*, ararum nostrarum, focorum,
libertatis nostrae, adsertoris, immortalium lau-
dum hecatombis dignissimi, pietate, fortitudine
res nostras ita restituit, vt *Confessio Augustana*
suum, vt numquam alias, laeta efferret caput, at-
que, felici de hostibus suis acto triumpho, (dd)
per

dd) Quem, quum decerneretur iam, querelis, minis, con-
uiciis dubium reddere adnisi sunt Laurentius FORERUS,
rationes pro *Amnestia* & argumentum contra *Amnestiam*,
1640. occinens, ERN. DE EUSEBIIS, *Iudicium Theologicum*
super Quaestione, an pax, qualem desiderant *Protestan-*
tes, sit secundum se illicita, 1647. *Pacificatoribus* obtru-
dens ; vt sexcentos alios, qui vel aperte, vel clam idem
impie egerunt, taceamus ; Vt sicco transeamus pede, quae
istis opposuit DORSCHAEUS, *Argentoratensis Theologus*, eam-
que in rem A. 1648. scripsit HERM. GONRINGIUS.

per *Osnabrügensis Pacis* tabulas, at quam exoptatas, quam caras, quam diuinas! (*ee*) libertatem, securitatem, dum homines erunt, fartam tectamque seruandam, consequeretur. O incomparabile coeli donum, vere diuinum Palladium, vinculum integritatis concordiaeque Germanicae adamantinum, propugnaculum nostrae Confessionis firmissimum! Quam caram Deo illam existumatis, quam in oculis ita semper tulit, quam toties ab interitu vindicauit, liberatam, tam *solido* circumdedit *munimento*. Saepius quidem hactenus etiam inueteratorum odiorum aculeos sensit; Pasim *conviciis* proscissa; *calamis*, *clamoribus*, *vi*, apertius iam, iam occultius, petita. Adroserunt, adcusarunt, in summum eam discrimen adduxerunt superiore (*ff*)

M

ac

ee) Diuino munere donatas, diuinas doctrinas, cultum Dei & sacra omnia tuentes, irreligiose, sed vane etiam, nullitatis declaratione Innocentii X. sollicitatas. Vid. Io. LUNDORPII *Act. Publ.* Tom. VI. L. III. c. VII. Vnde discas, quam piis de causis illa interposita Declaratio fuerit. Quid ad ea Nostrates? Audi BLONDELLOS, CARPZOUJOS, CONRINGIOS, alios.

ff) Non reuocabimus heic in memoriam *Schvvenkfeldianismum*, *Osiandrium*, *Stancarismum*; non dicemus bellum *Adiaphoristicum*, *Antinomorum*, *Maioristarum*, *Synergistarum*, aliorumque; non commemorabimus infelices istos Ismos ab *summo Eberhardinae nostrae Ornamento* quondam, B. Io. WOLFFGANGO IAEGERO, *Desideratissimo*

ac nostra aetate multi, immo ex ipsis Protestantibus quidā, vel invidia, vel inconsulta licentiae effrenis cupidine, vel praepiudicatarū opinionū amore ducti, vel potius seducti. (gg) Tam clementer tamē, tam sapienter illa temperavit omnia Stator & Seruator nostrae indulgentissimus, potentissimusq; , vt numquam ad pristinam eualescerent acerbitatē, nec munimentis Eius ruinas inferrent, nec fructus eius vbiq; interciperent. *Frui* ea licet hodieque intemerata; nomen ei *profiteri*, integrum est publice; *laudare* illam, *commendare*, *tueri*, nec crimen, nec periculum habet. Hem! quanta, quam praestans haec nostrae aetatis felicitas! Quod si *superiora* quis *tempora* cum hisce nostris paullo curatius contulerit, si cogitatione nostros ad *maiores* recurrat, ac mente repetat, quae Ipsorum fuerit conditio; quae illi strenue subierint,

scholae huius Cancellario, Tomo secundo in primis Ecclesiasticae Historiae descriptos.

(gg) *Multa heic vno comprehendimus fasce, singulis explicandis ob summam temporis, quo haec scribimus angustiam, nunc non sufficientes. Vltimas speciatim classes non tangemus; de iis, quibus Augustanae Confessionis libertatem laeserunt interea Romanenses, multus est Illustris STRUUIUS in der Ausführlichen Historie der Religions-Beschwerden/ Part. II. Item. In dem Bericht von der pfälzischen Kirchen-Historie. ANTONIUS FABER in der Europäischen Staats-Canzley. Electa Iuris Publici, & alia id genus Commentaria & monumenta.*

rint, floccique fecerint pericula, quas patienter deuorauerint molestias, quantas honorum, facultatum, commodorum iacturas in minimis posuerint, vt coelo promulgatis doctrinis frui, vt iis pascere, ornare, polire, roborare animum, liceret; nae is felicissima nos incidisse in tempora confitebitur, quibus capitale non est, verae doctrinae additum esse, quibus exquisitissimae veritates non in antris, non in delubris musitantur; sed sub dio, e rostris, in concionibus, in compitis personant; non multo demum labore exquiruntur, sed vltro occinuntur, non parce instillantur, sed plenis cyathis infunduntur; quibus florentissima tesera nostra, non contenta Occiduis & Aquilonaribus regnis ad Orientem quoque ac Meridiem, ad Graecos, ad Indos, ad ipsum nouum Orhem, vti olim iam fasus est BELLARMINUS, nauigat (hh) ac secura penetrat, inuisitque, ac sedes figit amplas; quibus non tantum admirabi-

M 2

le il-

hh) Vid. Tom. lv. *Controu. praemis/am Orat.* Adde, vt plura heic non congeramus, MATURINI VEYZ. *DE LA CROZE* Abbildung d.ß Indianischen Christen: Staats L. vii. p. 697. sqq. *Version. Bohnstedtiana*, Item *Die Berichte derer Königlich: Dänischen Missionarien in Ost-Indien von dem Werk Ihres Amtes und Bekehrung der Heyden daselbst* 2c. 2c. Sed vel ex his intelligas, illustre esse mendacium, (vtimur ipsius BELLARMINI verbis) doctrinas Lutheranorum numquam transisse mare, nec Asiam, aut Africam, Aegyptum, aut Graeciam vidisse; nec falsum esse, quod

le illud praestantissimarum veritatum compendium, confessionē nostram, libere amplecti, nocturna diurnaue versare manu, fas est, sed illius etiam fontes, sacrorum librorum codicem, tot luculentis commentationibus, ad intimam eius medullam aperiētib; viam, reclusum, in promptu atque prae manibus habemus. O tempora! O felicitatem! Immo felicitatem invidendam; quum iam non solum exhibitae nostrae Confessionis memoriam secularem hoc rerum statu recolere possumus, vt copia diuini verbi largissima adfluamus; sed sollemnia quoque nostra laetiores iam securioresque peragimus, atque ante centum hosce annos maiores nostri. Refugit mens mea illius temporis fastos, nefastorum dierū multitudinem, aterrimos, replicare; non impetro abs me, vt deturpatam *Universae, Waldsteinio*, militi & seueritati *Ferdinandi* succumbentis, *Germaniae* faciem (ii) vestris obtutibus obiiciam. In *Sueuia* speciatim, ipso in *Ducatu* nostro, in extremis erant omnia. Quiritabantur enim in Concilio *Ratisbonen.*

habetur in principio praefationis Concordiae Lutheranorum, Confessionem scilicet Augustanam in toto terrarum orbe percrebuisse, & in ore & sermone omnium esse coepisse; vti quidem male memor adserit BELLARMINUS, Tom. I. Quart. Controv. General. l. iv. c. viii. p. m. 300.

ii) Cui volupe, adeat FRANCISCI CHRISTOPHORI KHEUENHULLERI *Annal. Ferdinandeorum* T. xl. legatque in Comi-

bonensi, sub idem tempus celebrato, coram *Ferdinando circuli Suenici* Oratores sua lingua grauter:

M 3

uber

tius Ratisbonensibus ab Electoribus f. 1027. 1046. *a Legatis Pomeraniae* f. 1046. sqq. *ab Hassis*, f. 1063. sq. *in medium adlata*, quae sine horrore nemo legat. *En ex ultimis specimen ex sexcentis unum.* Nimirum f. 1061. queruntur: Es wäre auch endlich mit Sengen und Brennen dahin gerathen / daß bey den *Marchen*, wie auch im Fürstenthum *Rügen* ganze Zimmer / weil man dieselbe herunter zu brechen sich nicht bemühen wollen / angezündet / und gleichsam zum Lust = Feuer gebraucht worden ; an etlichen Orten wären brennende Linten bey der Soldaten Abzug in den Scheuren und Stroh = Dächern gefunden worden. Bey dem spoliren und plündern würden allerhand neue *carnificinae* und Torturen vorgenommen / um zu erfahren / ob noch ein oder der andere etwas vergraben / indeme etlichen Härene Stricke um die Hände gebunden / und zusammen gedrehet / andere unter den Fuß = Sohlen gemartert / andern brennende Linten auf die Hände gesetzt worden / welche letzte *Intention* noch neulich von einem *Cornet* an einer Adlichen Dame gutes Geschlechts versuchet worden. Was für abscheuliche Sünde und Schande mit Jungfrauen und Witt = Weiber Schänden auch nothzucht verübet worden / wäre nicht alles zu erzehlen / theils Jungfrauen sind vor solchen unzüchtigen Gästen aus den Fenstern gesprungen / und haben ihre Ehre zuerretten an ihrem Leibe Schaden gelitten / ja es wären unterschiedliche Exempel vorhanden / daß alte und auch Krancke Weiber vnd Mägde zu Tode geschendet / und hernach von den Hunden gefressen / es wären auch der Todten Körper mehr dan Viehischer Weisemit dergleichen Schandthaten nicht verschonet worden.

über alles Bittens und Flehens und Erinnerns ungeachtet, angethane Drangsalen und Presuren, Raubung, Plündern, Sengen, Brennen, Prügeln, Eltern ermorden, auch Schänden und Nothzüchtigen, und andere nicht allein im Römischen Reiche, sondern auch bey andern freyen Völckern nicht bald erhörte Dienstbarkeiten, über Erpressung vieler Millionen Goldes (ll) & quae sunt similia. Gloriosae memoriae princeps, Ludovicus Fridericus, qui subito Ioannis Friderici fato viduatam Würtembergiam tum rexe-
rat, conceptis hisce verbis apud imperatorem con-
querebatur: ob er vwohl lbr Kayserl. Maj. den Be-
trübten und Höchst-kläglichen Zustand seines Hauses
und elendiglich zugerichteter Vormunds-Landen nicht
genugsam vorstellen könnte, so vvär er doch aus unver-
meidlicher Noth gemüßiget vworden, deroselben noch-
malen Haubtsächlich mit höchster Wehemuth folgendes
klagende allerunterthänigst anzufügen, daßes mit sei-
nem unschuldigen Vormunds Hertzogthum, vvider
alle sein besseres vertrösten und versehen, Leider! da-
hin gerathen, daß nicht allein die darinne gelegene Clö-
ster nunmehr vwürcklich occupirt und eingezogen,
die darzugehörige Vnterthanen mit neuen Pflichten be-
leget, alle Prediger und Schul-Diener ihrer anver-
trauten Dienste erlassen, sondern auch durch die grosse
Kriegs-

Kriegs-Macht von so viel 1000. Mann zu Roß und Füße alles erschöpffet und ausgemergelt, und bey nahe gäntzlich verderbet, und noch über solches gantz unerhörter Weise in die 25000. fl. Monatliche contribution an baarem Gelde bißhero abgefordert und erpresset worden. (mm) Et, licet pii maiores nostri, sub ipsis calamitatum fluctibus *seculare A. Confessionis Iubilæum* celebrantes, laudabiliter docuerint, ab hostiū vi facultates quidem, libertatem, terras adimi, pietatem vero eripi non posse, dubium tamen est nullum, quin iubila ipsorum lamentationibus, planctu, lacrumis & mille curis fuerint permixta: ex eunte namque Iunio mense miles peregrinus, quinquaginta duo numeri, seu cohortes, *Rhetiam* versus mouerunt, ac medio mense Augusto octo *Caesareanorum* millia *Ducatum* rursus compleuerunt, legatique *Ferdinandi Laureacense, Adelbergense, Denkendorfense, Georgianum, Anhusanum, Herbrechtingense, Maulbrunnense, Hirsaugiense, Pfullingense, Bebenhusanum, Herrenalben, Alpirspacense, Blabyrense, Murrhardense, Regiofontanum, monasteria, cum pagis ad ista pertinentibus, occuparunt.* (nn) Iam vero nobis, at quam immerentibus! quam indignis! nobis, inquam, parcit Numen indulgentissi-

mm Vid. KHEUENHULLERUM l. c. f. 1069.

nn) *Würtemb. Ephemerides* p. 139. die kl. *Würtemb. Chron.* p. 431. sq.

tissimum, indulget *Iubileum*, indulget gaudia, libera, liquida, intemerata. Quamquam enim causae utique nobis, vellicante conscientia, suppetant & multae & graues satis, quare nos pudeat, quare doleamus & quiritemur, quod hac pace, hac libertate, hac beneficiorum diuinorum adfluentia non ad **DEI** gloriam, veram nostram & aeternam felicitatem vsi, sed indulgentia, verbo & liberalitate diuina turpiter abusi sumus, quod cultum nostrum, sanctissimam *Confessionem* nostram, non ea castigationum morum puritate ac integritate ornaui-
 mus, qua ab omni vitiorum adfinitate abducti & Deo placere, & aliis, minus recte edoctis, doctrinarum nostrarum sanctitatem potuissemus persuadere; datum tamen est nobis, vt in publica *Europae* pace, ac, inter mille sollicitudines, minas & molitiones, nihil turbata *Germaniae* tranquillitate, saluis aris, integris focis, liberis fundis, laribus & caritatibus nostris florentibus, de *seruato Ecclesiae nostrae Palladio* gloriari possumus atque laetissimi triumphare. Gratulemur eo nomine *universae*, quae Christo intra & extra *Europam* colligitur, Protestantium, Ecclesiae; Gratulemur laeto, cui ab *Luthero* ad-
 spersum est nomen, coetui; gratulemur ei ex tot inflammatis bellis, ex tot illustrissimis funestisque proeliis reportatas tesleras, easque integras
 atque

atque illaefas; Gratulemur Augustissimo Carolo
nostro, Imperatori aequo, miti, pio, qui, pro-
cul facescere iussa omni, quam Carolo V. & fra-
tri imputamus, in propria Germaniae viscera se-
ueritate, aciem armorum, ad Caroli M. exemplum,
in Christiani nominis hostes potius, quam probis-
simos purissimae religionis sectatores eximia con-
uertit felicitate; Gratulemur de prosperrimo sapien-
tissimorum consiliorum euentu Serenissimis Impe-
rii nostri Optumatibus, sacra qui nostra imper-
turbata, teseram incolumem, voluerunt; dissidia,
eorum causa, oborta, non Marte saevo, sed arte
pia, non gladiis & sanguine, sed calamis & atra-
mento, vel mitigarunt, vel composuerunt, vel dire-
merunt; Gratulemur Serenissimo Patriae Patri
nostro, Domino EBERHARDO LUDOUICO,
Domino Duci ac Nutricio nostro longe clemen-
tissimo; Gratulemur Principi Optumo felicitate,
qua DEUS Ipsum beat, longe maiorem, at-
que ante ducentos annos Ulricum, ante centum
vero annos hosce Ludouicum Fridericum adflauit;
Gratulemur dulci Patriae nostrae, quae mitiora
experitur fata hoc secundo A. C. iubileo, atque usa
est, quum nasceretur illa, ac primo Iubileo cele-
braretur; Gratulemur Ecclesiis Wurtembergicis,
libere iam plaudentibus, de florentibus sacris suis,

N
quae

quae clausa pectore habent, gaudia promentibus;
 Gratulemur harum praestitibus venerandis, Do-
 ctoribus praestantissimis, fructus curarum, lucu-
 brationum & sudorum suorum; Gratulemur iis
 pulcerrimam laborum suorum messem; qui certies-
 se queunt, se non litus arasse, amoenis amplioris
 de rebus sacris scientiae floribus ubique progermi-
 nantibus, nostraque hac aetate superiora tempo-
 ra multum superante; Gratulemur huic Almae Mu-
 sarum matri, carissimae nostrae Eberhardinae, im-
 mo Nobis gratulemur ipsis, qui haec iam impune
 agere sollemnia possumus, qui meliore omnia loco,
 laetiore omnia facie, amplius prouecta omnia, exi-
 miis accessionibus aucta, experiundo intelligimus,
 qui res singularum Facultatum, praefiscini haec
 dixero atque citra ullius meritisimorum olim viro-
 rum fraudem, atque disciplinas longe praecclariores,
 cultiores, ad vitam, ad usum, ad colendam pietatem
 & religionem, quae satellitio litterarum mirifice de-
 lectatur, ad commodatiores multo contuemur: In
 quod fastigium arcem eruditionis videmus eductam!
 Numquam profecto Vos, Patres conscripti, Vos,
 omnium scientiarum Profesores Excellentissi-
 mos, Vos, Praeceptores olim quosdam meos, siue
 sacramenta coelestia, siue Iurium, siue medendi ar-
 tis, siue sapientiae omnis praecepta loquentes, co-
 gita-

gitationibus accedo, vel oculis lustrō, vel auribus ausculto, quin haeream tacitus & quodam defigar stupore, incertus, diuinorumne oraculorum scientiam summam? an Iurium omnium peritiam consummatam? an salutaris artis experientiam solidissimam? an sapientiae omnigenae flumina limpidissima magis demirer? ita omni scientiarum genere, omnium artium ac disciplinarum instrumentis locupletasse animum, ac nihil ferme non tenere illorum vide-
mini, quibus humani ingenii cultus ac eruditio solet adtolli. Verum, ad Deum, cui omnia nostra in acceptis referimus, cui triumphos nostrae Confessionis, cui illam, cui diuinas in illa doctrinas, diuinos ex illa fructus debemus, nostra se conuertat Oratio. In laudes Dei omnis nostrae vis mentis effundatur; Deo supplicemus, Deo gratas mentes probemus, vota precesque litemus. In hoc iam secularis nostrae festiuitatis prora consistat, ac puppis, bocce officiorum caput est nostrorum. Quae ut rite expleamus, ipse accendat, ipse nostra omnium inflammet pectora! Immo pectora nostra, immo nos, quanti quanti sumus, totos ei deferamus, eius honori consecremus. Reputemus cum animis nostris studiose, quantum in nos deriuarit beneficiorum, dum Confessionem, cuius memoriam recolimus, in lucem promouit, auctoritate publica ornavit, nobisque in hunc usque diem conseruauit. Ita enim intelligemus nostrae ad gratam, ad piam, ad obsequiosam mentem obligationis magnitudinem. Relegamus tempora lapsa, ubiuis diuinae benignitatis, potentiae & sapientiae intuenda, in euebenda tessera nostra vestigia obseruemus, miremur, praedicemus. Deprecemur Deum, ut gratiam nobis faciat negligentiae nostrae, si per transennam haec tantum adspeximus haecenus, si nullo habuimus loco, numeroque, si ad formulam nostrae Confessionis nec fidem, nec pietatem nostram descripsimus. Deprecemur etiam, ut in aestumabile munus deinceps quoque integrum, saluum atque illibatum superare iubeat. Interest enim nostra, prostare inter nos typum doctrinarum certum, decempedam inuiolabilem, ex qua, quid de Deo, diuinisque rebus habendum, quid nostri sit officii, discamus, metiamur.

mur. Interest id genus formulam, qua standum est omnibus, haberi praescriptam, ut Vanis luxuriantium ingeniorum commentis modus obexque ponatur, ut sciant, ambitioni, dominandi, eminendi libidini potestatem non fieri, frena mordendi, carceres effringendi & pro arbitrato doctrinarum systemata concinnulandi. Interest, demonstrare nos posse, eundem in doctrinis nos constanter servare tenorem, antiquum obtinere, nec fecisse ullam ab ea, quam semel professi sumus, formula defectionem. Interest, positam in medio esse tesseram, ex qua fratrem internoscas a veteratore. Interest, illustre singularis Providentiae diuinae & admirandae principum virorum pietatis monumentum, in quo pietas auctorum certat cum sacrae eruditionis praestantia & soliditate, perennare ac posteris, qui futuri sunt, illa esse tradi. Ere est Ecclesiae, tam succinctum sanctioris disciplinae compendium, quo pleraque omnia, quae credant, faciantque, qui aeternum esse felices cupiunt, comprehense admodum & eleganter sistuntur, non intercidere. Orandus vero Deus quoque, ut ipse curet, quo semper in Ecclesia diuini huius muneris valeat auctoritas, ut in oculis geratur, ut post Sacri Codicis Solem Phari & cynosurae instar colatur, obseruetur, ut quotidie in ore sit doctorum, & in auribus discentium, ut ab omnibus teratur, imbibatur: ne reperiantur, qui ab Augustana Confessione tesseram accipiunt, nomenque, vel & iurandi religione illi obligantur, nec tamen quid ea sit, quae doceat, quae reiiciat, exploratum habuerunt umquam. Inprimis a Deo contendamus, ut Augustanam Confessionem aeternum Wurtembergiae nostrae, nostrarum Ecclesiarum, nostrae speciatim Scholae esse iubeat Symbolum: ut, quam immortalis gloria digni principes nostri terris aulisque suis cum tanta alacritate & curam tulerunt, numquam amittant tesseram; ut non aliam umquam nostri Ducatus Doctores, qui animarum saluti inuigilant, informandaeque plebi vacant, praebeant suis formulam; ut in Nostra praesertim Eberhardinae semper floreat, doceant, triumphant sanctioris disciplinae Magistri, qui ad Symboli, tantis piorum Confessorum

curis

curis, laboribus & periculis, tot cladibus & stragibus parti, praescriptum omnia sua sollicite semper exigant, adtemperent, ut scholae haec, quae tot retro annis doctrinae soliditate ac puritate, (quam vita cariorum duxerunt nostrates superiorum seculorum Theologi, quam Thummii imprimis, Wagneri, Osiandri, Nicolai, Jaegeri, alique, multis triumphis clari Apollines, incredibili ardore ac dexteritate conseruarunt) cum Lutheranis simis, (sit venia voci) & celebratissimis de palma contendit Lycaeis, deinceps quoque hanc gloriam strenue tueatur, ac Augustanae Confessionis, intemeratarum eius doctrinarum, buccinatrix audiat, & custos, ut non tantum Wittebergae, sed in Wurtembergiae oculo, Tubingae, vera Lutheri Cathedra ad finem rerum superstes vigeat, atque incorruptis Lutheri veritatibus personet, inclarescatque. Nec praetermittenda Monasteria nostra, longe praestantiores iam ad usus, ac olim, quae Dei gratia est, destinata, quorum erudita sodalitia, ut merito Augustanae Confessionis lampada in summis ponunt, suae illam felicitatis auroram venerantur, atque de ortu istius exquisita festiuitate nunc tripudiant: ita Deo & pro illis iudicamus supplicandum esse, ut venerandi Eorum Antistites eo omnes conuertant cogitationes, omnes intendant nervos, omnes impendant labores suos, ut studiosae publi, in disciplinam ipsis traditae, magnisque sumptibus alendae, sincerae Confessionis nostrae principia sollicite instillentur, ut mature cum non fucata pietate verae religionis praecepta coniungere adsuescant: ut ita inconcussa felicitate floreat ac numquam non eruditae bene, piasque, nostris subselliis submittere queant copias, in Ecclesiarum pariter ac litterariarum officinarum usus, culturam & florem quaqua uersum subinde emittendas. Qua occasione non possum, quin vos speciatim, Clarissimos florentissimi Augustiniani nostri Delubri incolas, compellem, Vobisque Augustanam nostram Epitomen, quanta possum contentione, commendem. Vos, & qui Vobis, quod speramus, quod optamus, succedent, euocabimini (nolite currere ipsi, ordinem ac

vocationem praecurrere!) Vos, inquam, aliquando euocabimini ex officina hac, ut sub tesseram Confessionis nostrae colligatis omnes huius, qua patet, Ducatus incolas, ut eius veritatibus mentes imbuatis omnium. Agite igitur, agite, quod & pius Ecclesiae nostrae Doctor (oo) non ita multos ante annos monuit, in libris, in quibus per diu quilibet ac pernox esse debeat, censete primo loco Augustanae Confessionis libellum. Agite, nullus vobis abeat dies, quin, per amoena haec prata euntes, flores hinc herbasque salubres in vestrum ipsorum & aliorum usus colligatis. Hoc a vobis summa illa formulae huius dignitas postulat, hoc summa doctrinarum puritas ac simplicitas, exquisita, eaque ex diuino verbo hausta, grauitas & maiestas efflagitat. Hoc a vobis expectat Ecclesia, quae vestram expectat operam & cui sacro iurisiurandi vinculo, ut in aduersa isti exemplo deflectere recte nequeatis, prospicietur. Expendite iam igitur ante illius vim iurisiurandi, Ecclesiae spem, vestrique grauitatem officii expendite. Inuenietis heic Ariadneum filum, quod sequentes, sine ullo periculo per omnes intricatarum quarumvis sententiarum maeandros recta complanataque via ad illam diuinae arcem sapientiae enitemini. Limites heic inter nobile verum & fucosis obductum coloribus falsum conspiciabimini; hinc, tamquam ex specula, anfractus salebrosos, tesquosa praecipitia, scopulosa ceraunia & iracundi tumultus maris secure contemplabimini. Inuenietis heic non agrum vepribus obsitum, ac dumis incultum, sed fructus ferentem in vita egregios, suaues vero, quum mortis hora adpetit. Amoenam hanc amplexemini Theologiam, non spinosam, non horridam, non clamosam illam, litibus serendis natam, sed suauem, sed modestam, in usum Christianae vitae transferendam, pietatem veram, prudentiam veram, cultum Dei verum docentem ac errorum monstra,

(oo) Vid. elegantis ingenii Theologi, B. ALBERTI zum Selde *Analektia* Disquisitionum de rebus sacris, p. 76. sqq.

stra, sub viretis latentia, prodentem, conficientem. Non addo in hanc rem plura: plura, quam dixi, percipietis ipsi; si vos deinceps vestro in nostram tesseram amoris studioque, vestrae in illa in succum sanguinemque vertenda diligentiae tantum addideritis, quantum potest addi. Sed ne sic quidem, dum vela tandem contraho, ut in his prorsus adquiescam, abs me impetro: De nouo mente in vota precesque, non, nisi his dicendi finem factura, incalescente. Tibi nimirum, Deus potentissime, Tibi, rerum nostrarum arbiter benignissime, Tibi pro omnibus, quae nobis indulsisti, bonis, gratias referimus, non quantas debemus, sed quantis sufficimus, maximas. Tibi laudes propterea, dum spiritus hos reget artus, canemus. Te omnibus cogitationibus, verbis & actionibus nostris celebrabimus. Largire, quaesumus, eam in rem, quae nobis in ipsis non insunt, vires; inspira alacritatem, adfunde pietatem. Indulge nobis deinceps etiam sanctissimorum oraculorum tuorum copiam. Indulge, qui illis delectentur, animos, ac illa, ceu unicum immortalis nostri Spiritus nutrimentum, omnibus, quae in praestantissimis bonis ponimus, anteponant; fac, illis mentes nostras imbuamus, ornemus, atque in omnes casus roboremus, excitemus. Fac nobis omnium, quae admisimus, criminum nostrorum gratiam; fac, mente reuera ad omnem virtutem reformata, in omni vita nostra demonstremus, quam sanctae sint, quam ad hanc & futuram vitam utiles, quas nobis patefecisti veritates. Serua nobis illas intemeratas; tuere aras, focos nostros: ne quid malis prauis genii artibus, vel hostium nostrorum inuidia, odiis, insultibus, patiantur detrimenti. Inprimis luculento fauore Tuo perge complecti coetum, qui in Wurtembergico signis Tuis nomen dat, dabitque deinceps Ducatu; fac, largis ille subinde augeatur accessionibus, doctrinae puritate floreat, diuino virtutum splendore enitescat, emineatque nec umquam tesserarum suarum coelestium faciat iacturam. Commendamus Tibi eo nomine Serenissimos
barum

*harum terrarum Principes, ut antiqua fide, ceu Soles Ecclesiae
 Tuae fulgeant, & eximia fama celebratissimorum Maiorum
 suorum exemplo, in sacrorum, quae tibi sola placent, defen-
 soribus primas, dum homines erunt, teneant. Repende iis
 vero hanc quoque pietatem perenni flore ac omnigenae felicitatis
 adfluentia, laeta Heroicae stirpis fecunditate. Commenda-
 mus Tibi omnes, quorum opera in docendis, in vindicandis,
 quas nobis credidisti, doctrinis, sacrisque intercedit. Tua illos
 manu ducas: ne a linea aberrant; tua sapientia dirigas: ut cui-
 que suum prudenter admetiantur; tua virtute induas: ut, quae
 tibi aduersantur, debellant, superent, sub dulce iugum tuum
 mittant. Commendamus inprimis hanc nostram Eberhardi-
 nam; tuis illam oculis, tuis complexibus, amoris tuo commit-
 timus. Fac verae, fac tuae fons sapientiae exsistat perennis!
 Pone obicem cunctis, qui quacumque ratione turbare illum, cor-
 rumpere aut obturare adgrediuntur; immitte illi deinceps quoque
 Viros strenuos, pietatis & veritatis amantes, solidae ac coe-
 lestis sapientiae vestigia publi studiosae praeceuntes luculenta. Bea-
 vero etiam eos, qui in praesentiarum in hac officina, tua caus-
 sa, ecclesiae ac reipublicae causa, desudant; bea eos exqui-
 sitis laborum fructibus: ut profint multum, ut praesint diu,
 ut floreant cum Suis diuini fauoris exempla. Commendamus
 Tibi denuum omnes, quos condidisti, homines; nostros, tuae
 iam participes veritatis: ut eam pietate ornent, nec illa um-
 quam excidant; eos vero, qui adhuc cum tenebris luctantur,
 erroribus pascuntur, alieni a ciuitate tua palantur: ut ad
 lucem eluctentur, veritate delectentur atque sub eadem nobiscum
 tesseram coalescant. Ita velis, ita faxis, Alme Deus! ita
 nos ames, ita nos bees, ita complectaris, ita foueas
 nos, ita nos & nostra omnia, quae & tua sint,
 tutari, alere ac augere ne, quaeso,
 dedigneris.*

D I X I.

Hallwachs, Johann Michael

Panegyricus de Aug. Confessionis triumphis

Tubinga 1730

4 Diss. 24#Beibd.24

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10638666-7

VD18 15045315-001